

Trøndelag Forskning og Utvikling

Trøndelag R & D Institute

Melkeundersøkelse - 2016

**En undersøkelse blant melkeprodusenter i
Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag,
Nord-Trøndelag og Troms**

**Gunnar Nossun
Anne Sigrid Haugset**

TFoU-rapport 2016:10

Tittel : **Melkeundersøkelse - 2016.**
En undersøkelse blant melkeprodusenter i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.

Forfattere : Gunnar Nossum
Anne Sigrid Haugset

TFoU-rapport : 2016:10

ISBN : 978-82-7732-237-7

ISSN : 0809-9642

Prosjektnummer : 2714

Oppdragsgiver : Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms

Kontaktperson : Jon Olav Veie

Oppdragets størrelse: 250 000,-

Prosjektleder : Gunnar Nossum

Medarbeider : Anne Sigrid Haugset

Sammendrag : Denne rapporten viser resultatene fra en spørreundersøkelse som landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms gjennomførte blant melkeprodusenter i de fire fylkene i perioden mars-april 2016.

Emneord : Melkeproduksjon, framtidsutsikter, bønder

Dato : Mai 2016

Antall sider : 102

Status : Offentlig

Utgiver : Trøndelag Forskning og Utvikling AS
Postboks 2501, 7729 STEINKJER
Telefon 74 13 46 60

FORORD

Denne rapporten bringer resultatene av en spørreundersøkelse som landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms gjennomførte blant melkeprodusenter i de fire fylkene i perioden mars-april 2016. Trøndelag Forskning og Utvikling(TFoU) har bistått i dette arbeidet, og blant annet behandlet det innsamlede materialet og produsert denne rapporten.

Spørreskjemaet er utformet av Fylkesmannens landbruksavdeling ved fylkesagronom Jon Olav Veie med bistand fra seniorrådgiver Gunnar Nossun ved TFoU. Rådgiver Gunnar Aunsmo hos Tine har også vært en viktig diskusjonspartner i arbeidet med spørreskjemaet. Forsker Anne Sigrid Haugset og Nossun ved TFoU har bearbeidet materialet videre, sammenstilt resultatene og skrevet rapporten.

Oppdraget fra Fylkesmannens landbruksavdeling til TFoU hadde et omfang på om lag 200 timer.

Steinkjer, 30. mai 2016

Gunnar Nossun
Prosjektleder

INNHold

	side
FORORD	i
INNHold	ii
FIGURLISTE	iv
TABELLER	v
SAMMENDRAG	xii
1. Innledning	1
2. Datagrunnlaget og datakvaliteten	2
2.1 Gjennomføring av spørreundersøkelsen	2
2.2 Spørreskjemaet	2
2.3 Undersøkelsesenheter	3
2.4 Datamaterialets kvalitet og begrensninger	3
2.4.1 Frafallsanalyse og skjevheter	3
2.4.2 Manglende svar på enkeltspørsmål	4
2.4.3 Oppsummering datakvalitet	5
3. Resultatene fra Nord-Trøndelag	7
3.1 Om brukeren	7
3.2 Om bruket	8
3.3 Om melkeproduksjonen i dag	11
3.4 Dagens fjøs	12
3.5 Planer for båsfjøset	16
3.6 Yrkesvalg og generasjonsskifte	17
3.7 Planer for produksjonen	18
3.8 Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen	22
3.9 Sammenligning med melkeprodusentundersøkelsen i 2011	23
3.9.1 Driftsbygningen og planer for denne	23
3.9.2 Yrkesvalg og generasjonsskifte	25
3.9.3 Planer for produksjonen	27
4. Resultatene fra Sør-Trøndelag	29
4.1 Om brukeren	29
4.2 Om bruket	30
4.3 Om melkeproduksjonen i dag	33
4.4 Dagens fjøs	34
4.5 Planer for båsfjøset	38

4.6	Yrkesvalg og generasjonsskifte	39
4.7	Planer for produksjonen	40
4.8	Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen	44
5.	Resultatene fra Møre og Romsdal	46
5.1	Om brukeren	46
5.2	Om bruket	47
5.3	Om melkeproduksjonen i dag	50
5.4	Dagens fjøs	51
5.5	Planer for båsfjøset	55
5.6	Yrkesvalg og generasjonsskifte	56
5.7	Planer for produksjonen	58
5.8	Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen	61
6.	Resultatene fra Troms	63
6.1	Om brukeren	63
6.2	Om bruket	64
6.3	Om melkeproduksjonen i dag	66
6.4	Dagens fjøs	68
6.5	Planer for båsfjøset	72
6.6	Yrkesvalg og generasjonsskifte	73
6.7	Planer for produksjonen	74
6.8	Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen	78
7.	Drøfting	80
7.1	Framtidig melkeproduksjon	80
	Vedlegg 1: Spørreskjema	

FIGURLISTE

Figur	side
3.1: Melkeprodusentenes driftsformer/type fjøsløsninger i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.	24
3.2: Melkeprodusentenes vurdering av hvor lenge dagens driftsbygning er formålstjenlig, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.	24
3.3: Svarene fra de som må gjøre noe med fjøset innen 10 år, på spørsmål om hva de planlegger å gjøre. Tall fra henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.	25
3.4: Melkeprodusentenes vurdering av eget yrkesvalg, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.	26
3.5: Melkeprodusentenes svar på spørsmål om rekrutteringssituasjonen for bruket, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.	26
3.6: Melkeprodusentenes svar på spørsmål om hvor langt fram i tid generasjonsskifte på gården ligger, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. De som har svart her er de som har avklart rekrutteringssituasjonen og står overfor generasjonsskifte. Prosent.	27
3.7: Melkeprodusentenes svar på hva de opplever som den største utfordringen med å øke produksjonen i Nord-Trøndelag. De som har svart her er de som har planer om å øke produksjonen. Prosent.	28

TABELLER

Tabell	side
2.1: Oversikt over svarrater og driftsenhetens størrelse for henholdsvis de som har og ikke har svart på undersøkelsen, fordelt på fylkene.	4
3.1: Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	7
3.2: Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	8
3.3: Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	8
3.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	9
3.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).	9
3.6: Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	10
3.7: Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	10
3.8: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	10
3.9: Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	11
3.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	11
3.11: Hva skjer med oksekalkene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	12
3.12: Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	13
3.13: Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	13
3.14: Hva vil skje med oksekalkene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	14
3.15: Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	14
3.16: Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	15
3.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	16
3.18: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	16

3.19: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	16
3.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	17
3.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	17
3.22: Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	18
3.23: Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	18
3.24: Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	19
3.25: Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.	19
3.26: Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	20
3.27: Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.	20
3.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ser for seg å redusere produksjonen. Prosent.	21
3.29: Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	22
3.30: Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).	23
4.1: Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	29
4.2: Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	30
4.3: Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	30
4.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	31
4.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).	31
4.6: Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	32
4.7: Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	32
4.8: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	32

4.9: Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	33
4.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	33
4.11: Hva skjer med oksekalvene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	34
4.12: Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	35
4.13: Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	35
4.14: Hva vil skje med oksekalvene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	36
4.15: Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	36
4.16: Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	37
4.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	38
4.18: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	38
4.19: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	38
4.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	39
4.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	39
4.22: Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	40
4.23: Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	40
4.24: Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	41
4.25: Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.	41
4.26: Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	42
4.27: Hva er den største utfordringen for i forhold til å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.	42
4.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.	43

4.29: Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	44
4.30: Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).	45
5.1: Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	46
5.2: Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	47
5.3: Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	47
5.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	48
5.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).	48
5.6: Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	49
5.7: Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	49
5.8: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	49
5.9: Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	50
5.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	50
5.11: Hva skjer med oksekalvene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	51
5.12: Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	52
5.13: Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	52
5.14: Hva vil skje med oksekalvene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	52
5.15: Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	53
5.16: Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	54
5.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	55
5.18: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	55
5.19: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	56

5.20:	Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	56
5.21:	Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	57
5.22:	Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	57
5.23:	Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	58
5.24:	Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	58
5.25:	Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.	59
5.26:	Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	59
5.27:	Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.	60
5.28:	Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.	60
5.29:	Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	61
5.30:	Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).	62
6.1:	Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	63
6.2:	Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	64
6.3:	Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	64
6.4:	Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	64
6.5:	Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).	65
6.6:	Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	65
6.7:	Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	66
6.8:	Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	66
6.9:	Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	67

6.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	67
6.11: Hva skjer med oksekalkene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	67
6.12: Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	68
6.13: Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	69
6.14: Hva vil skje med oksekalkene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	69
6.15: Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	69
6.16: Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	71
6.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	72
6.18: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	72
6.19: Hva vil du gjøre med bås fjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	72
6.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	73
6.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	73
6.22: Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	74
6.23: Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	74
6.24: Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	75
6.25: Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.	75
6.26: Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	76
6.27: Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.	76
6.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.	77
6.29: Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.	78

6.30: Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnitts-verdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).	79
7.1: Gjennomsnittlig kvote blant melkeprodusentene i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.	80
7.2: Andelen som ønsker å fortsette med samme eller øke produksjonen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.	81
7.3: Antall melkeprodusenter om 10 år i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.	81
7.4: Total kvote om 10 år i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.	82

SAMMENDRAG

Rapporten inneholder fylkesvise resultater fra en spørreundersøkelse til samtlige melkeprodusenter (driftsenheter) i fire fylker. Oppdragsgiver er Fylkesmannen i Nord-Trøndelag sin landbruksavdeling, og det er også landbruksavdelingen som har utformet spørreskjemaet i samarbeid med Trøndelag Forskning og Utvikling.

Det ble sendt ut en elektronisk spørreundersøkelse til alle melkeprodusenter i produksjonsregistrene for fylkene Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Troms. I alt oppnådde vi en svarrate på 48,3 prosent, eller 1 363 svar. Det er skjevheter i frafallet fra undersøkelsen, knyttet til størrelsen på bruket. Datamaterialet representerer derfor større bruk bedre enn mindre bruk (målt i melkekvote). Det får blant annet som konsekvens at dersom f. eks. framtidsplaner henger negativt sammen med størrelsen på bruket, så vil materialet gi et mer optimistisk bilde av framtidens produksjon enn virkeligheten. I gjennomsnitt produseres det 225 000 liter melk ved hvert bruk som deltar i undersøkelsen.

Cirka 13 prosent av driftsenhetene i undersøkelsen er samdrifter. Andelen samdrifter er høyest i Nord-Trøndelag (17 prosent) og lavest i Troms (3 prosent). Cirka fire prosent av driftsenhetene er økologisk drevet. 57 prosent av brukene har båsfjøs, mens andelen løsdriftsfjøs med melkerobot er på 28 prosent. Nord-Trøndelag har lavest andel båsfjøs (48 prosent) og høyest andel robotfjøs (33 prosent), mens Troms har høy andel båsfjøs (70 prosent). 88 prosent av brukene oppfyller de lovfestede kravene til mosjon for dyrene gjennom beiting.

Litt under halvparten av driftsenhetene står overfor investeringsbehov innenfor 10 år fra nå. I Troms står nesten en tredjedel overfor investeringer i løpet av fem år. Av disse planlegger 56 prosent påbygg eller nybygg, mens 40 prosent er usikre eller svarer at de ikke vil fornye driftsbygningen. Svært få vil modernisere innenfor dagens bygningsvegger. Av de som i dag har båsfjøs, vurderer 44 prosent at det mest realistiske scenariet er at melkeproduksjonen avvikles innen 2024. Ettersom dette er utsatt til 2034 kan det nok være at det er en større andel som forsetter i noen år til.

64 prosent av melkeprodusentene i undersøkelsen svarer at de ville valgt samme yrke på nytt om de kunne. 33 prosent ville valgt et annet yrke eller er usikre på hva de ville gjort. I Nord-Trøndelag har andelen som ville valgt samme yrke på nytt økt fra 46 til 67 prosent siden samme spørsmål ble stilt i 2011.

På 42 prosent av brukene ønsker man å øke melkeproduksjonen innenfor de nærmeste 5-10 årene, i hovedsak for å øke inntektsgrunnlaget på bruket. Produksjonsøkningen er planlagt gjennom enten å utnytte ledig kapasitet eller bygge ut/modernisere på eget bruk – forsvinnende få planlegger samdrifter. De største utfordringene for de som ønsker å øke, er tilgang på melkekvoter og leiejord. Dette har endret seg i Nord-

Trøndelag siden samme spørsmål ble stilt i 2011. I 2011 ble for dårlig lønnsomhet etter investeringen ble oppgitt som den viktigste utfordringen for mange.

Tine Rådgiving, Kolleger og andre produsenter og regnskapsfører/økonomirådgiver vurderes av melkeprodusentene til å være de viktigste kunnskapsleverandørene i produksjonen. Nettforum, Facebook osv. vurderes som svært lite viktige kunnskapsleverandører.

På bakgrunn av svarene som melkeprodusentene gir på planer for framtidig produksjon, er det gjort estimer av forventet total melkeproduksjon i fylkene om ti år. Ut fra antall produsenter og deres ønsker og planer ser det ut som melkeproduksjonen kan øke med inntil 13 prosent samlet i de fire fylkene. Mest offensive er produsentene i Sør-Trøndelag, der en forventer 21 prosent økning. Disse estimatene er imidlertid usikre på grunn av skjevhetene i utvalget som nevnt over, og sannsynligvis vil økningen i produksjon bli lavere.

1. INNLEDNING

Denne rapporten er en enkel frekvensrapport som presenterer resultatene fra en spørreundersøkelse som ble gjort av Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms i samarbeid med TFoU vinteren 2016. Spørreundersøkelsen retter seg mot samtlige melkeprodusenter i de fire fylkene. Formålet med undersøkelsen har vært å kartlegge situasjonen for melkeprodusentene i fylkene i forhold til bl.a. status og motivasjon for å fortsette som melkeprodusent i framtida.

Spørreundersøkelsen er initiert, designet og gjennomført av Fylkesmannen i Nord-Trøndelag sin landbruksavdeling. Flere fylker fikk invitasjon til å «henge seg på» og Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Troms takket ja til tilbudet. TFoU har bistått Fylkesmannen i utformingen av spørreskjemaet og med redegjørelse for datakvalitet og presentasjon av materialet. TFoU har sammenstilt materialet og skrevet rapporten.

I denne rapporten gjør vi først rede for datakvaliteten gjennom å drøfte validitet, fallsproblematikk og reliabilitet for datasettet. Deretter presenteres resultatene fra hvert spørsmål for hver av fylkene i form av tabeller og tekst.

2. DATAGRUNNLAGET OG DATAKVALITETEN

I dette kapitlet går vi gjennom hvordan spørreundersøkelsen er gjennomført, spørreskjemaet som er brukt og frafall og skjevheter i utvalget. Vi drøfter og vurderer datakvaliteten, og gjør noen kildekritiske vurderinger.

2.1 Gjennomføring av spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen ble gjennomført i perioden 7. mars til 19. april 2016. Spørreskjemaet tok utgangspunkt i undersøkelsen som ble gjort vinteren 2011, men mange spørsmål ble endret. Det ble lagt opp til at melkeprodusentene skulle svare på en nettbasert undersøkelse, dette i motsetning til i 2011 hvor det ble sendt ut et papirbasert skjema som de returnerte. Ettersom det var en nettbasert undersøkelse hvor hver enkelt fikk en personlig invitasjon via e-post, var vi avhengig av at vedkommende hadde oppgitt e-postadresse når de søkte om produksjonstilskudd.

Vi fikk oversendt lister med samtlige som drev med melkeproduksjon på storfe, med bl.a. e-postadresse, fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag i slutten av februar 2016. Totalt inkluderte dette 2 616 melkeprodusenter og av dem var 772 fra Møre og Romsdal, 820 fra Sør-Trøndelag, 818 fra Nord-Trøndelag og 206 fra Troms. 179 av disse hadde ikke oppgitt e-postadresse, og i tillegg var det 20 som benyttet en e-postadresse som tilhørte regnskapsfører.

Den enkelte melkeprodusent fikk en invitasjon til å delta og i invitasjonen var det en unik link til en nettside hos Enalyzer. Da undersøkelsen ble avsluttet var det kommet inn 1 363 svar, hvorav 99 personer svarte at de ikke ønsket å delta i undersøkelsen. 1 197 besvarelser var komplette, mens 67 personer avsluttet før de kom til siste spørsmål i undersøkelsen. Det betyr at den totale svarraten ligger på 48,3 prosent av de fire fylkenes i alt 2 616 melkeprodusenter. Svarprosenten varierer mellom fylkene, fra 43 prosent i Sør-Trøndelag til 57 prosent i Nord-Trøndelag. Etter at undersøkelsen var avsluttet ble besvarelsene behandlet videre i dataanalyseverktøyet SPSS.

2.2 Spørreskjemaet

Spørreskjemaet som ble benyttet bygger delvis på spørreskjemaet som ble brukt i 2011 (Haugset, Nossum og Khvalynskaya 2011), men har gjennomgått en ganske betydelig utbygging og videreutvikling. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag ved fylkesagronom Jon Olav Veie har utviklet spørreskjemaet, med noe bistand fra TFoU. Rådgiver Gunnar Aunsmo hos Tine har også deltatt i arbeidet med spørreskjemaet. Temaene i undersøkelsen er

- Bakgrunnsdata om produsenten, gårdsbruket og fjøset
- Forhold ved drifta/valg av løsninger

- Status og planer for driftsbygninger og produksjon
- Investeringer og investeringsbehov
- Generasjonsskifte og planer for dette
- Opplevde utfordringer i produksjonen

2.3 Undersøkelsesenheter

Forrige gang melkeprodusentene besvarte en liknende kartlegging fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag ble den sendt ut til samtlige gårdbrukere/produsenter som hadde søkt om produksjonstilskudd som melkeprodusent (Haugset, Nossum og Khvalynskaya 2011). Valget av undersøkelsesenheter i 2011 gjorde at vi fikk dobbelttelling med hensyn til driftsbygninger og produksjon på en del av variablene, for de av respondentene som driver samdrift. Enheten for denne undersøkelsen er derimot **driftsenheter**, ikke produsenter, og dermed har samdriftene kun fått en stemme hver i undersøkelsen. Ettersom enheten er forskjellig i de to undersøkelsene, er det enkelte av spørsmålene som blir vanskelig å sammenligne.

2.4 Datamaterialets kvalitet og begrensninger

Dette er en populasjonsundersøkelse (Grønmo 2004), der forespørselen har gått til alle melkeprodusenter/bruk med melkekvote i de aktuelle fylkene. Det er således ikke trukket noe utvalg, og en har heller ikke ambisjoner om å generalisere funnene ut over populasjonen en har undersøkt. En av utfordringene for datakvaliteten/reliabiliteten i slike undersøkelser er vanligvis knyttet til frafall (har ikke sendt inn skjemaet) og manglende svar (har sendt inn skjemaet, men unnlatt å svare på noen spørsmål). Dersom de som har valgt bort undersøkelsen skiller seg systematisk fra de som har svart på spørsmålene, vil svarene gi et skjevt bilde av virkeligheten. I undersøkelsen i 2011 (Haugset, Nossum og Khvalynskaya 2011) opplevde vi for eksempel at melkeprodusenter med større kvoter og arealer var mer tilbøyelig til å svare på undersøkelsen enn kolleger med mindre bruk/kvoter. Dermed representerte materiale større bruk bedre enn små bruk. I det følgende avsnittet gjør vi derfor noen analyser og vurderinger av hvordan frafallet påvirker datamaterialet.

2.4.1 Frafallsanalyse og skjevheter

Vi vil se etter om de 52 prosentene som ikke har svart på undersøkelsen skiller seg fra de som har svart når det gjelder størrelsen på bruket (totalt areal) og kvotestørrelse (total kvote). Dette kan gjøres ved å sammenligne data fra respondentene i undersøkelsen med kjente data om populasjonen, fordi det her finnes registerdata fra Fylkesmannens landbruksavdeling/Statens landbruksforvaltning. Tabell 2.1 gir en oversikt over respondentenes svarstatus og brukets størrelse i areal og antall liter kvote. Vi har brutt oversikten ned på fylkesnivå for at det skal være mulig å vurdere datakvaliteten for hvert enkelt fylke.

Tabell 2.1: Oversikt over svarrater og driftsenhetens størrelse for henholdsvis de som har og ikke har svart på undersøkelsen, fordelt på fylkene.

	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Troms	Samlet	
Antall driftsenheter totalt	772	820	818	206	2616	
Svarrate	43,3%	44,3%	56,9%	49,5%	48,3%	
Kvote (2016)	Har svart	220 102 l	211 364 l	226 004 l	181 811 l	216 674 l
	Har ikke svart	181 576 l	185 388 l	198 432 l	158 688 l	185 505 l
Totalt areal	Har svart	334 da	441 da	422 da	467 da	408 da
	Har ikke svart	300 da	395 da	391 da	410 da	385 da

Frafallsanalysen viser at utvalget er noe skjevt med hensyn til melkekvote størrelse og areal på bruket: det er de største melkeprodusentene både med hensyn til areal og kvote som har svart. Dersom størrelse på bruket er forbundet med holdninger og framtidsplaner som vi undersøker, er dette et problem for generaliserbarheten til funnene. Forskjellene er ikke veldig store, selv om de kommer ut som signifikante i en variansanalyse i alle fylkene unntatt Troms. Forskjellene mellom de som har svart og de som har latt være å svare er tydeligst når det gjelder melkekvote.

Videre har samdrifter vært flinkere til å svare (55 prosent) enn enkeltbruk (47 prosent). Samdriftene er i snitt betydelig større (kvote på 412 837 liter) enn enkeltbrukene (kvote på 169 496 liter).

Det kan finnes skjevheter som vi ikke har mulighet til å oppdage fordi vi ikke kjenner verdiene i populasjonen. Dersom det for eksempel er slik at det gjennomgående er de mest motiverte melkeprodusentene som har valgt å bruke tid på å besvare spørreskjemaet, vil dette gi et skjevt bilde som vi ikke kan kontrollere for. Vi kan heller ikke utelukke at enkelte av respondentene kan ha svart strategisk på spørsmålene ut fra ønsket om å nå egne mål i forhold til f. eks jordbruksforhandlingene. Dette er reliabilitetsproblemer en alltid vil ha i undersøkelser der en spør respondenter om holdninger, framtidsplaner og preferanser.

2.4.2 Manglende svar på enkeltspørsmål

Spørreskjemaet er laget slik at hvilke spørsmål du presenteres for avhenger av svarene du gir på tidligere spørsmål. For eksempel er det ulike oppfølgingsspørsmål til de som svarer at de ønsker å øke melkeproduksjonen og til de som ønsker å avvikle bruket. Dermed vil det være ulikt antall som svarer på disse spørsmålene. Vi har sett på de spørsmålene som stilles til alle 1 264 respondenter, og på hvor mange som har valgt å hoppe over dette spørsmålet (eller har avsluttet utfyllingen før de kom til spørsmålet).

Spørsmålene 2, 4, 7 og 8 har alle relativt høyt frafall – mellom 105 og 294 personer har valgt å la være å svare på disse. Spørsmålene handler om brukets størrelse (2 og 4) og om kjønn og alder til driveren (7 og 8).

Spørsmålene 9-23 handler om driftsbygninger og produksjon, og her er det markert lavere frafall på enkeltspørsmål. Unntaket er spørsmål 9 om hvilket år driftsbygningen er oppført, som 120 har hoppet over. Det er lett å tenke seg at dette kan være et spørsmål en ikke umiddelbart husker svaret på, kanskje spesielt dersom bygningen er en del år gammel. De øvrige spørsmålene (som var ment for alle å svare på) har frafall på mellom 43 og 64 personer, noe som utgjør maks fem prosent av respondentene. Dette er et nivå man vanligvis aksepterer og regner med i spørreundersøkelser.

Spørsmål 24-34 handler om eget yrkesvalg, rekruttering/generasjonsskifte på bruket og framtidsplaner for gården. Her er frafallsratene moderate, på 57-67 personer, og her ligger også en del av de som har falt fra undervegs inne (i alt gjaldt det 67 personer). Det aller siste spørsmålet, spørsmål 35 om bruk av kunnskapsleverandører i landbruket, har noe mer frafall.

2.4.3 Oppsummering datakvalitet

Undersøkelsen har en svarrate på 48,3 prosent, det vil si at 51,7 prosent ikke har svart. 6,8 prosentpoeng av dette frafallet skyldes at en ikke hadde e-postadresse til produsenten/driftsenheten. Dette er lavere svarrate enn man hadde ved forrige runde (Haugset, Nossum og Khvalynskaya 2011), som ble gjennomført med papirskjema. At en del respondenter velger å la være å svare er ikke i seg selv noe stort problem for undersøkelsen, gitt at frafallet skyldes rene tilfeldigheter (f. eks at undersøkelsen kom på en travel dag) og ikke har noen sammenheng med det vi undersøker. Det er vanskelig å undersøke om frafallet er tilfeldig, men vi kan sammenligne data om gårdsbrukene for de som har/ikke har svart.

Vi ser at det er flest produsenter med mindre bruk (lavere kvote/mindre totalareal) som har valgt bort undersøkelsen, og dette må man ha i mente når svarene tolkes og resultatene brukes: materialet representerer større bruk bedre enn små bruk. I tillegg kan det være skjevheter som vi ikke har mulighet til å oppdage, fordi vi ikke kjenner verdiene til de som ikke har svart. Et eksempel på dette er forhold som handler om den enkelte produsenten og hans/hennes framtidstro og trivsel i eget yrke. Dersom f. eks bønder som har lav motivasjon og tro på egen framtid, og derfor heller ikke planlegger investeringer, har vært mindre tilbøyelig til å bruke tid på undersøkelsen enn mer optimistiske kolleger, vil resultatene bli misvisende. Med mer enn 50 prosent frafall må vi ha i mente at dette kan være tilfellet.

Når det gjelder at respondenter har hoppet over spørsmål, så er dette problemet størst på de innledende spørsmålene (bakgrunnsspørsmål) om gården og om brukeren/familien, samt driftsbygningens alder, samt at noen av vurderingsspørsmålene om

kunnskapspartnere i landbruket har høyt frafall. Heller ikke her er frafall problematisk dersom det skjer tilfeldig. Det er imidlertid lett å tenke seg en sammenheng mellom driftsbygningens alder og det å svare/ikke svare: De som har relativt nye bygninger vil sannsynligvis huske/vite svaret, mens de med eldre bygninger kanskje sliter mer med å vite eksakt årstall for oppføring.

Alt i alt er dette et datamateriale som representerer de 1 264 enhetene som har svart, men som også gir en brukbar, om ikke helt presis, pekepinn på resultater i hele populasjonen av melkeprodusenter dersom man er oppmerksom på begrensningene som er nevnt ovenfor.

3. RESULTATENE FRA NORD-TRØNDELAG

Den totale melkeproduksjonen i Nord-Trøndelag var i 1995 på 182 mill liter og den totale melkeleveransen fra fylket har holdt seg relativt stabilt i årene etter og var i 2015 177 mill liter. Dette ble produsert på 864¹ melkeforetak noe som gir en gjennomsnittsliveranse på 205 tusen liter i 2015. Tilbake i 1995 var det over 2 400 melkeforetak og gjennomsnittsliveransen var på 75 tusen liter.

Vi fikk svar fra 465 produsenter noe som utgjør 57 prosent av alle melkeforetak i Nord-Trøndelag, i gjennomsnitt har disse 226 tusen liter i kvote og er dermed litt større enn gjennomsnittet for alle. Gjennomsnittlig kvote for alle i Nord-Trøndelag var i 2015 på 214 tusen liter. Det er forskjell mellom kvote og levert melkemengde og kommer av at ikke alle fyller kvoten sin. I 2015 var leveringsprosenten på 96 i Nord-Trøndelag.

3.1 Om brukeren

Melkeprodusenten i Nord-Trøndelag er i gjennomsnitt 48 år gammel (født i 1968), mens ektefellene til produsentene i snitt er et år yngre. Forskjellen mellom driftsmåtene er ikke stor, men de som har robot er i snitt rundt tre år yngre. Disse spørsmålene ble ikke stilt til de som driver i samdrift.

Tabell 3.1: *Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Eier av driftsenheten	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	9	13	6	9
Mann	69	51	55	62
Eier i fellesskap	23	36	38	29
	100	100	100	100
Totalt (N)	(200)	(67)	(94)	(361)

Tabell 3.1 viser at om lag seks av ti melkebruk er eid av mannen, mens ett av ti er eid av kvinnen og tre av ti er eid i fellesskap. På de brukene som har løsdrift er det en større andel hvor ektefellene eier bruket i lag enn blant de som har båsfjøs.

¹ Antall melkeforetak varierer litt etter hvilke kilder vi bruker. I listen vi fikk oversendt og som dannet grunnlag for invitasjonen som ble sendt var det 818 melkeforetak i Nord-Trøndelag. Forskjellen mellom tallene antas bl.a. å komme fra tidspunktet tallene er hentet ut fra søknad om produksjonstilskudd. Dette gjelder også for de andre fylkene.

Tabell 3.2: *Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hoveddriver	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	8	6	3	6
Mann	86	71	82	82
Driver i fellesskap	6	23	14	11
	100	100	100	100
Totalt (N)	(183)	(62)	(91)	(336)

Tabell 3.2 viser at det er mannen som i hovedsak er hoveddriver. Om lag åtte av ti bruk blir først og fremst drevet av mannen, mens det er elleve prosent som drives i fellesskap. De siste seks prosentene er drevet av en kvinne. Det er mer vanlig i løsdriftsfjøs enn i båsfjøs at de driver i lag.

3.2 Om bruket

Tabell 3.3: *Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Andelen som leier areal	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	82	81	89	84
Nei	18	19	11	16
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(86)	(148)	(453)

Tabell 3.3 viser at de aller fleste leier areal. 84 prosent av alle med melkeproduksjon leier areal, og det er høyest andel blant de som har robot hvor nesten ni av ti leier.

Tabell 3.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre når jordleieperioden går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende areal	3	6	5	4
Forsette å leie	84	76	85	83
Annet	13	18	10	13
	100	100	100	100
Totalt (N)	(162)	(67)	(126)	(355)

De aller fleste som leier areal har leiekontrakter som utløper i løpet av noen år. Over halvparten av leiekontraktene utløper i perioden 2016 – 2020. Det betyr at kontraktene må fornyes, eller brukeren på annen måte må skaffe seg det arealet de leier i dag. Tabell 3.4 viser at de aller fleste tror det vil være uproblematisk å fortsette å få leid tilstrekkelig med areal. En ganske stor andel på 13 prosent har utdypet hva de planlegger. Variasjonen er stor, men det er mange av dem som er godt voksne og som avventer hva neste generasjon ønsker. De som har egnet areal vurderer å nydyrke.

Tabell 3.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).

Areal	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Areal i alt	317,3	438,7	573,8	423,7
(N)	(218)	(86)	(146)	(450)
Areal leid	126,4	199,2	240,0	178,7
(N)	(179)	(70)	(129)	(378)

Tabell 3.5 viser at den gjennomsnittlige melkeprodusenten disponerer 424 daa dyrka mark. De 84 prosentene som leier areal, leier i gjennomsnitt 179 daa. Variasjonen er stor mellom driftsmåtene, de med båsfjøs er minst og har litt over 300 daa og de leier 126 daa. Robotbrukene er størst og disponerer nesten 600 daa i gjennomsnitt og de leier nesten 250 daa.

Tabell 3.6: *Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Andelen som driver i samdrift	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	8	20	36	19
Nei	92	80	64	81
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(86)	(148)	(453)

Tabell 3.6 viser at det er om lag 20 prosent samdriftsfjøs, og at det er betydelig mer vanlig å være i samdrift blant de som har løsdrift.

Tabell 3.7: *Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Økologisk	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	3	14	8	7
Nei	97	86	92	93
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(86)	(148)	(453)

Sju prosent av produksjonsenhetene har økologisk melkeproduksjon (tabell 3.7). Økologisk produksjon er minst vanlig i båsfjøs og mest vanlig i løsdrift med melkestall.

Tabell 3.8: *Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva planlegger du å gjøre når leieperioden for kvote går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende kvote	9	12	22	16
Fortsette å leie	70	70	63	66
Annet	21	18	15	18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(47)	(33)	(91)	(171)

Nesten 70 prosent av de som leier melkekvote i dag, planlegger å fortsette å leie når avtaleperioden går ut. Blant de med robotfjøs ønsker en knapp fjerdedel å kjøpe tilsvarende kvote (tabell 3.8).

3.3 Om melkeproduksjonen i dag

I årets undersøkelse var det med noen spørsmål i forhold til mosjonskravet. Mosjonskravet er nedfelt i §10 i Forskrift om hold av storfe og sier at all storfe (ikke okser eldre enn seks måneder) skal sikres muligheter for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8 uker. Tabell 3.9 viser at de aller fleste (91 prosent) oppfyller dette gjennom beiting. I en av ti robotfjøs benyttes luftegård.

Tabell 3.9: Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvordan oppfyller dere mosjonskravet til melkende kyr?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Beite	97	90	84	91
Luftegård	2	7	10	6
Har fritak	0	1	4	2
Annet	1	2	2	2
	100	100	100	100
Totalt (N)	(218)	(86)	(147)	(451)

Tre av fire melkeprodusenter mener det er enkelt å oppfylle mosjonskravet, og det er få (8 prosent) som mener det er vanskelig (tabell 3.10). Driftsenheter med robotfjøs finner mosjonskravet litt mer plundrete enn de øvrige: 66 prosent svarer at det er enkelt, og 12 prosent at det er vanskelig.

Tabell 3.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvor enkelt er det, rent praktisk, å få oppfylt mosjonskravet på din gård?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
1 - Svært vanskelig	2	6	6	4
2	3	1	6	4
3	10	4	5	7
4	8	13	16	11
5	26	15	21	23
6 - Svært enkelt	51	61	45	51
	100	100	100	100
Totalt (N)	(216)	(85)	(146)	(447)

De som svarte at det var svært vanskelig i forrige spørsmål fikk spørsmål om hva som var vanskelig og svarene på dette åpne spørsmålet kan grupperes i tre. De første angir at de har for lite areal i umiddelbar nærhet til fjøset, neste gruppe begrunner det ut fra at arealet er dårlig egnet til beiting f.eks. at det er mye myr som tåler beiting dårlig. Den siste gruppen oppgir at fysiske hindringer f.eks. veier vanskeliggjør beiting.

Om lag halvparten av gårdene fører fram oksekalkene til slakt selv, mens noen færre selger dem som livkalver. I fjøs med løsdrift og melkestall fører nesten 60 prosent opp kalkene til slakt selv (tabell 3.11).

Tabell 3.11: Hva skjer med oksekalkene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva skjer med oksekalkene i dagens produksjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Selges som livkalv	47	38	44	44
Føres opp og slaktes	46	58	46	49
Annet	6	3	10	7
	100	100	100	100
Totalt (N)	(218)	(86)	(147)	(451)

3.4 Dagens fjøs

Av de 453 som har svart på spørsmålet om hvordan melkeproduksjonen foregår, opplyser halvparten (48 prosent) at de driver i båsfjøs. 19 prosent av alle har melkestall, mens 33 prosent har robot. I gjennomsnitt er båsfjøssett satt opp i 1984, mens robotfjøssett i gjennomsnitt er satt opp i 2008. De som har melkestall har i gjennomsnitt satt det opp i 2001. Også gjennomsnittlig melkemengde varierer mye mellom de ulike fjøstypene. I gjennomsnitt har båsfjøsene en kvote på om lag 140 tonn mens robotfjøsene i gjennomsnitt har en kvote på cirka 360 tonn. Fjøsene med melkestall har en kvote på 230 tonn. Dette betyr at selv om halvparten av fjøsene er båsfjøs, så produseres under 30 prosent av melka i et båsfjøs. Robotfjøsene utgjorde om lag ett av tre fjøs, men disse står for over halvparten av melkeproduksjonen i Nord-Trøndelag.

Melkeprodusentenes vurderinger av hvor lenge dagens driftsbygning vil være formålstjenlig viser at over halvparten av fjøsene vil være brukbare også lenger enn ti år fram i tid (tabell 3.12). Ikke uventet er det stor forskjell etter driftsformen: Så å si alle robotfjøsene har et langt tidsperspektiv, mens mindre enn et av tre båsfjøs vurderes som formålstjenlig lenger enn 10 år. Slik eier vurderer det vil 31 prosent av båsfjøsene ikke være formålstjenlig mer enn maks fem år fram i tid. Av de som vurderer det slik at noe må gjøres med fjøssett innen ti år (flestepåsfjøs), vil 38 prosent bygge på og renovere og modernisere bygningen (tabell 3.13). 17 prosent vil bygge nytt, mens 20 prosent svarer at det ikke er aktuelt å bygge nytt.

Tabell 3.12: *Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

	Ut fra din vurdering, hvor langt fram i tid mener du det er tilfredsstillende og formålstjenlig å drive melkeproduksjonen i dagens driftsbygning?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
	0-5 år	31	16	1	18
	5-10 år	40	27	4	26
	Over 10 år	30	57	95	56
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(219)	(86)	(146)	(451)

Tabell 3.13: *Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

	Du har angitt at fjøset er tilfredsstillende i max 10 år. Hvilket av alternativene ser du som mest relevant?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
	Renovering/modernisering (er innenfor dagens vegger)	2	8	13	4
	Påbygging (inkluderer også renovering/modernisering)	38	41	25	38
	Nybygg	16	14	50	17
	Ikke aktuelt med fornying	21	14	13	19
	Vet ikke	24	24		23
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(154)	(37)	(8)	(199)

Produsentene som må fornye innen ti år er spurt hva de da tenker å gjøre med oksekalkvene. Også her er det om lag halvparten som svarer at de vil føre dem opp til slakt selv, mens så mange som 21 prosent ikke vet svaret på dette (tabell 3.14).

Tabell 3.14: *Hva vil skje med oksekalkene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Vil oksekalkene da selges som livkalk eller føres opp og så slaktes?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Planlegger å selge alle eller de fleste som livkalk	22	39	29	26
Planlegger å føre opp og slakte alle eller de fleste oksene	52	30	57	48
Vet ikke	20	26	14	21
Annet	6	4		5
	100	100	100	100
Totalt (N)	(86)	(23)	(7)	(116)

Mens det er investert i så å si alle robotfjøsene etter 2000 og halvparten av løsdriftsfjøsene med melkestall siden 2000, svarer 80 prosent av produsentene med båsfjøs at de ikke har gjort investeringer på over en million kroner siden 2000 (tabell 3.15). I alt 234 produsenter har foretatt større investeringer i driftsbygning de siste 15-16 årene.

Tabell 3.15: *Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Har du gjennomført en investering på over 1 mill i driftsbygningen etter år 2000?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	20	51	99	52
Nei	80	49	1	48
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(86)	(147)	(452)

De som har gjort investeringer på mer enn en million kroner etter 2000 ble bedt om å vurdere hvordan situasjonen ble i forhold til de forventningene og planene en hadde da en investerte (tabell 3.16). Vi ba om vurderinger rundt en rekke forhold: Økonomi, arbeidsmengde, livskvalitet, gjeld/risiko, produksjon og transport. Hovedmønsteret er at for de fleste produsentene og temaene ble situasjonen slik som de hadde forventet. Størst avvik fra forventningene er det når det gjelder produksjonsmål og livskvalitet, som for relativt mange har blitt bedre enn forventet. Også økonomien og arbeidsmengden har blitt bedre enn forventet for en god del. Blant produsenter med robotfjøs svarer hele 42 prosent av livskvaliteten har blitt bedre enn de forventet.

Tabell 3.16: *Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan vil du si at «virkeligheten» har blitt i forhold til de planer og forventninger dere hadde knyttet til ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt	
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot		
økonomiske resultatet	Bedre	24	21	21	22
	Omtrent som planlagt	61	62	65	64
	Dårligere	15	17	14	14
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(41)	(42)	(139)	(222)
arbeidsmengde	Bedre	18	17	27	23
	Omtrent som planlagt	68	55	59	60
	Dårligere	15	29	14	17
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(40)	(42)	(141)	(223)
livskvalitet	Bedre	22	20	42	35
	Omtrent som planlagt	66	60	47	53
	Dårligere	12	20	10	12
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(41)	(40)	(139)	(220)
gjeld-/risikonivå	Bedre	15	10	15	14
	Omtrent som planlagt	73	64	68	68
	Dårligere	12	26	17	18
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(41)	(42)	(141)	(224)
produksjonsmål	Bedre	28	42	39	38
	Omtrent som planlagt	63	49	49	51
	Dårligere	10	9	12	11
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(40)	(43)	(140)	(223)
transport av fôr og husdyrgjødsel	Bedre	7	17	8	10
	Omtrent som planlagt	83	64	79	77
	Dårligere	10	19	13	13
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(41)	(42)	(142)	(225)

For de som har gjort større investeringer siden 2000, har det i et av fire tilfeller dukket opp behov for andre investeringer som man ikke forutså (tabell 3.17).

Tabell 3.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har det dukket opp behov for andre (større) investeringer etter at driftsbygningen ble bygd/modernisert som dere ikke forutså?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Nei	84	65	75	75
Ja	16	35	25	25
	100	100	100	100
Totalt (N)	(44)	(43)	(144)	(231)

3.5 Planer for båsfjøset

Blant de 219 nordtrønderske melkeprodusentene som har båsfjøs, planlegger 40 prosent å avvikle melkeproduksjonen når båsfjøs for melkekyr blir forbudt i 2024 (tabell 3.18). Kravet er blitt utsatt til 2034 etter forhandlinger mellom Staten og bondeorganisasjonene. 46 prosent svarer at de enten tenker å bygge om/bygge på eksisterende bygning, eller bygge nytt. Når det gjelder ens egen situasjon etter at en har avviklet melkeproduksjonen (tabell 3.19), så planlegger 43 prosent pensjon, 25 prosent storfekjøttproduksjon og 32 prosent en annen type produksjon.

Tabell 3.18: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva ser dere i dag som det mest realistiske alternativet for melkeproduksjonen i 2024.	Melkeproduksjonen foregår i et?	Totalt
	Båsfjøs	
Ombygging/påbygging av eksisterende driftsbygning	34	34
Nybygging	12	12
Avvikle melkeproduksjon	40	40
Annet	13	13
	100	100
Totalt (N)	(219)	(219)

Tabell 3.19: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre da?	Melkeproduksjonen foregår i et?	Totalt
	Båsfjøs	
Pensjon	43	43
Ammeku/storfekjøtt	25	25
Annen produksjon	32	32
	100	100
Totalt (N)	(84)	(84)

3.6 Yrkesvalg og generasjonsskifte

To av tre melkeprodusenter i Nord-Trøndelag ville valgt samme yrke på nytt om de fikk sjansen (tabell 3.20). Spesielt produsentene med robotfjøs er sikre på at de er i rett yrke. Få ville blitt bonde med en annen produksjon.

Tabell 3.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Dersom du hadde hatt muligheten til å gjøre ditt yrkesvalg på nytt, ville du da:	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Blitt bonde og melkeprodusent	59	71	77	67
Blitt bonde, men drevet en annen produksjon	3	6	5	4
Valgt et annet yrke	14	8	10	11
Vet ikke	24	14	9	17
	100	100	100	100
Totalt (N)	(216)	(84)	(146)	(446)

Om lag en av fire produsenter har fått avklart at neste generasjon ønsker å ta over og drive gården. Halvparten har ikke avklart/tatt opp dette spørsmålet (tabell 3.21).

Tabell 3.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har du/dere avklart rekrutteringssituasjonen med neste generasjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ikke relevant problemstilling	23	12	25	21
Avklaring har blitt gjort og neste generasjon ønsker å overta	21	24	28	24
Avklaring har blitt gjort og gården vil selges ut av nærmeste familie	5	6	3	4
Spørsmålet er uavklart/ikke tatt opp	52	58	44	50
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(84)	(146)	(447)

Det er få som svarer at det å snakke om generasjonsskifte på gården i familien er vanskelig, men en av fire mener dette ikke er et relevant tema for dem og deres familie (tabell 3.22). Temaet drøftes åpent ved 39 prosent av driftsenhetene, og spesielt hos produsenter med robotfjøs er dette vanlig.

Tabell 3.22: *Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mye er generasjonsskifte og framtidig drift av eiendommen drøftet internt i familien?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Vi snakker helt åpent om dette	32	40	49	39
Vi har snakket litt om dette	22	27	14	20
Temaet er bare litt berørt	18	18	14	17
Dette er det vanskelig å ta opp	1	1	3	2
Ikke relevant	28	13	21	23
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(84)	(146)	(447)

For de 106 produsentene som svarer at avklaring om generasjonsskifte er gjort, er det betydelig variasjon i tidsperspektivet – det vil si hvor mange år det er til overtakelsen (tabell 3.23).

Tabell 3.23: *Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor lenge er det til det er aktuelt for neste generasjon å ta over?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	36	25	37	34
5-10 år	40	50	44	43
Over 10 år	24	25	20	23
	100	100	100	100
Totalt (N)	(45)	(20)	(41)	(106)

3.7 Planer for produksjonen

Tabell 3.24 viser at 43 prosent av melkeprodusentene i Nord-Trøndelag ønsker å øke melkeproduksjonen sin mens 33 prosent vil fortsette som før. Det er klart høyere andel produsenter med ambisjoner om å øke produksjonen blant robotfjøsene enn de øvrige produsentene. Få svarer at de vil redusere produksjonen, men til sammen 18 prosent svarer at de vil avvikle eller at de ikke vet hva som vil skje med produksjonen i løpet av 5-10 år.

Tabell 3.24: *Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Framtidsplaner for bruket. Har du konkrete planer for å øke melkeproduksjonen på bruket innenfor en tidsramme på 5-10 år?		Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja, jeg vil øke melkeproduksjonen		33	37	62	43
Vil fortsette med samme produksjon som nå		35	36	29	33
Nei, men jeg vil forsøke å etablere annen produksjonen		4	7	2	4
Nei, melkeproduksjonen blir redusert		2	2		1
Nei, melkeproduksjonen blir avvirket		12	7	3	8
Vet ikke		14	11	3	10
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(217)	(84)	(146)	(447)

De som ønsker å øke produksjonen oppgir først og fremst økning av inntektsgrunnlaget som grunn (tabell 3.25). En stor gruppe av de som ikke har melkerobot oppgir også at ønsket om å effektivisere produksjonen er en grunn, og blant eierne av båsfjøs oppgir 42 prosent at driftsapparatet er nedslitt og fornying påkrevet.

Tabell 3.25: *Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.*

		Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ønsker å øke inntektsgrunnlaget		61	83	91	78
Ønsker mer arbeid knyttet til bruket		11	17	14	13
Ønsker å skape en mer interessant arbeidsplass		33	34	16	25
Driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevd		42	17		19
Ønsker å effektivisere produksjonen		44	45	13	30
Totalt	(N)	(72)	(29)	(88)	(189)

Produsentene fordeler seg i to nesten like store grupper når det gjelder hvordan de vil øke produksjonen: Utvide innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk, eller bygge ut/modernisere. Få planlegger å gå inn i samdrift. Blant båsfjøsene vil 80 prosent bygge

ut og modernisere, mens roboteierne stort sett vil utvide produksjonen i dagens fjøs (tabell 3.26).

Tabell 3.26: *Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan planlegger du å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Utvide melkeproduksjonen innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk	16	52	81	52
Bygge ut/modernisere driftsbygning og utvide melkeproduksjonen på eget bruk	80	48	19	46
Inngå i samarbeid/samdrift om melkeproduksjon	4			2
	100	100	100	100
Totalt (N)	(70)	(31)	(90)	(191)

Den største utfordringen de offensive melkeprodusentene som ønsker å øke produksjonen ser, er tilgangen til og prisen på melkekvoter. Tilgang til leiejord og frykt for dårlig lønnsomhet oppleves som utfordrende av langt færre (tabell 3.27). Dette gjenspeiler seg i den svært høge prisen som er i dagens marked, det er et eksempel på at en melkeprodusent fikk tilbud om å kjøpe kvote til 14,50 pr liter.

Tabell 3.27: *Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.*

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	21	19	1	11
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	14	13	18	16
Tilgang/pris på melkekvote	56	65	78	68
Lite og tynt produsentmiljø	1			1
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	3		1	2
Annet	4	3	2	3
	100	100	100	100
Totalt (N)	(71)	(31)	(90)	(192)

De som ønsker å øke produksjonen er også spurt om hva de ser for seg som optimal melkemengde på bruket om 10 år. Variasjonen på dette åpne spørsmålet er stort, men det er enkelte som kan tenke seg over 1 mill l i kvote. De som ønsker å øke produksjonen ønsker i gjennomsnitt en kvote på 400 tonn. Dersom en tar med de som ønsker

å fortsette med samme produksjon vil gjennomsnittlig «ønskekvote» for alle bli på 319 tonn. Det er 72 prosent av de som har svart på undersøkelsen som vil fortsette med samme eller øke produksjonen.

Blant de 44 produsentene som svarer «vet ikke» på spørsmålet om hvilke planer de har for produksjonen, oppgis for dårlig lønnsomhet etter investeringen som største utfordring for 39 prosent (tabell 3.28).

Tabell 3.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ser for seg å redusere produksjonen. Prosent.

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	53	11		39
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	13	22	20	16
Tilgang/pris på melkekvote	10	11	40	14
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	13	22	20	16
Annet	10	33	20	16
	100	100	100	100
Totalt (N)	(30)	(9)	(5)	(44)

De 209 som svarer at de ikke har planer om å øke melkeproduksjonen er også bedt om å oppgi hvilke utfordringer de ser. En av tre svarer at de har nok arbeid i dagens driftsopplegg (tabell 3.29), ellers fordeler svarene seg jevnt ut over mange alternativer. 20 prosent av produsentene med robot oppgir at de er fornøyd med dagens situasjon som grunn for liten interesse for produksjonsøkning.

Tabell 3.29: *Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ønsker å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet til å investere	18	7	4	12
Har et godt og oppdatert driftsapparat	3		10	4
Har nok arbeid i dagens driftsopplegg	30	39	44	35
Ønsker heller å trappe ned enn å øke produksjonen	2		2	1
Planlegger å avvikle melkeproduksjon	14	5	6	10
Er fornøyd med dagens situasjon	10	11	20	13
Gode muligheter for arbeid utenfor landbruket	2			1
Usikkerhet i forhold til økonomien i landbruket i framtida	12	14	10	12
Annet	10	25	4	11
	100	100	100	100
Totalt (N)	(115)	(44)	(50)	(209)

3.8 Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen

Tine rådgiving, andre produsenter og regnskapsfører/økonomirådgiver rangeres som de viktigste leverandørene av kunnskap til melkeprodusentene i Nord-Trøndelag (tabell 3.30). Her er det liten variasjon etter driftsform. Nettforum og facebook er ikke noen sentral kunnskapsleverandør til nordtrønderske melkeprodusenter.

Tabell 3.30: Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).

	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Norsk Landbruksrådgiving	3,3	3,3	3,4	3,3
Tine rådgivning	4,0	4,0	4,1	4,1
Nortura	3,1	2,9	3,0	3,0
Såvare-/maskinleverandør	2,7	2,5	2,7	2,7
Nettforum, facebook etc	2,0	1,7	2,2	2,0
Regnskapsfører/ økonomirådgiver	3,8	3,5	3,9	3,8
Kollegaer/andre produsenter	3,8	3,5	4,0	3,8
Fagblad og tidsskrifter	3,3	3,2	3,4	3,3
Informasjon fra nettsider	3,0	2,9	3,0	3,0
Kommunal landbruksforvaltning	3,2	3,0	2,9	3,1
(N)	(204)	(81)	(139)	(424)

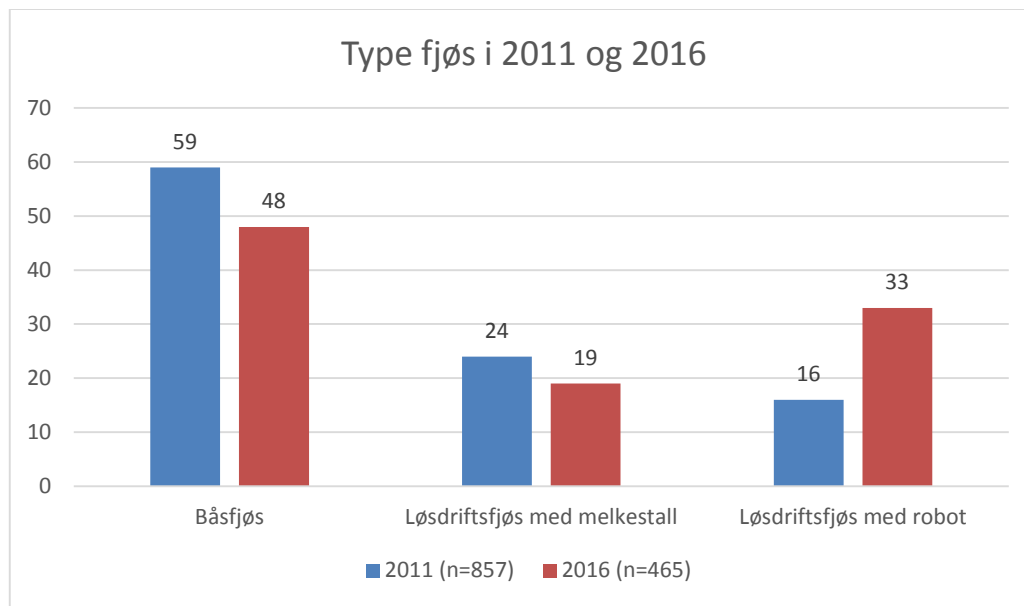
3.9 Sammenligning med melkeprodusentundersøkelsen i 2011

Noen av spørsmålene i spørreundersøkelsen er hentet fra spørreskjemaet som ble benyttet i undersøkelsen til melkeprodusenter i Nord-Trøndelag i 2011 (Haugset, Nossun og Khvalynskaja 2011). Dette gjelder produsentenes egenvurdering av driftsbygningenes (spørsmålene 10, 15 og 16 i vedlegg 1), vurdering av om en ville gjort yrkesvalget sitt på nytt (spørsmål 24, vedlegg 1), om rekrutteringssituasjonen (spørsmål 25 og 26, vedlegg 1) og vurderinger rundt det å øke/ikke øke melkeproduksjonen (spørsmålene 31-32, vedlegg 1). Når vi sammenstiller resultater fra 2011-undersøkelsen med tall fra årets undersøkelse, så er det viktig å være klar over at enheten i 2011 var produsenter, mens det i 2016 er driftsenheten som er enhet i undersøkelsen. Det betyr at det i 2011 forelå flere svar (personer) fra samme samdrift, mens i år har kun en person per samdrift svart.

Dette er en av årsakene til at andelen som oppgir å være i samdrift i år er 20 prosent, mens den var på 35 prosent i 2011. Dette er viktig å ha med seg når en tolker sammenstillingene. En større andel oppgir at de leier jord i 2016 (84 prosent) enn i 2011 (63 prosent).

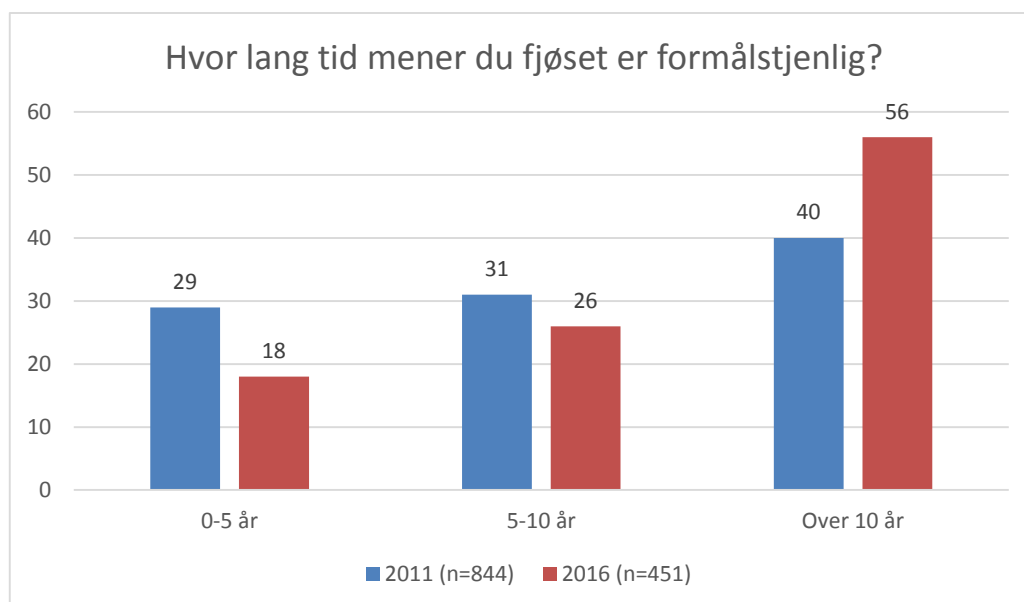
3.9.1 Driftsbygningen og planer for denne

Andelen som har en driftsløsning med løsdrift og melkerobot er også økt (figur 3.1), mens andelen båsfjøs er redusert.

Figur 3.1: Melkeprodusentenes driftsformer/type fjøsløsninger i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.

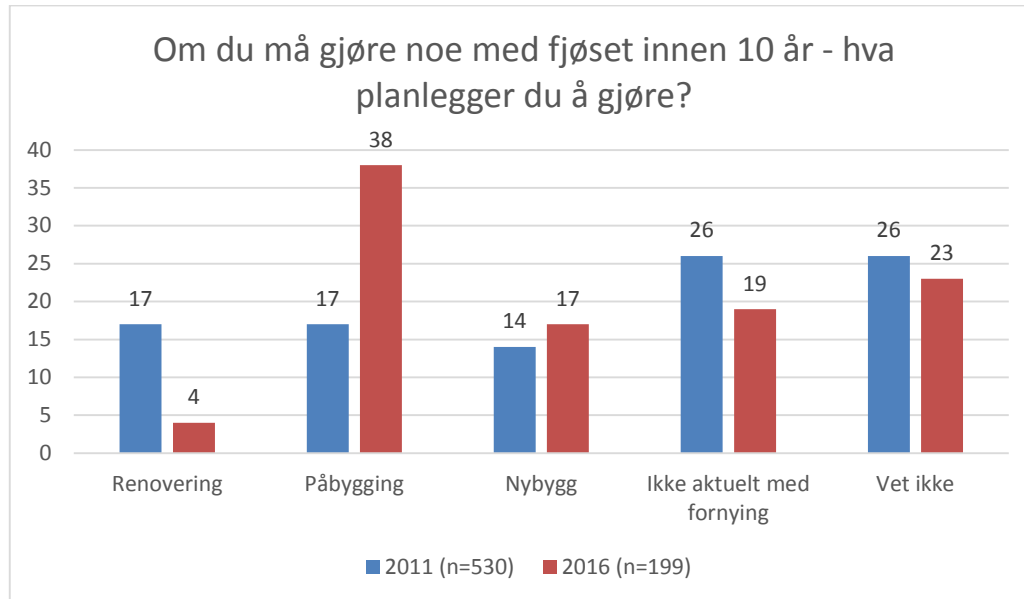
Figur 3.2 antyder at det har foregått en oppgradering av driftsbygningene i melkeproduksjonen i perioden 2011-2016: I dag vurderer over halvparten at driftsbygningen vil være formålstjenlig i mer enn 10 år, mens tilsvarende tall i 2011 var 40 prosent. Det er også færre fjøs i dag med behov for oppgradering innenfor de første fem årene, enn det var i 2011. Mange av de som hadde dårlige fjøs i 2011 har mest sannsynlig sluttet og det kan også forklare deler av denne endringen.

Figur 3.2: Melkeprodusentenes vurdering av hvor lenge dagens driftsbygning er formålstjenlig, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.

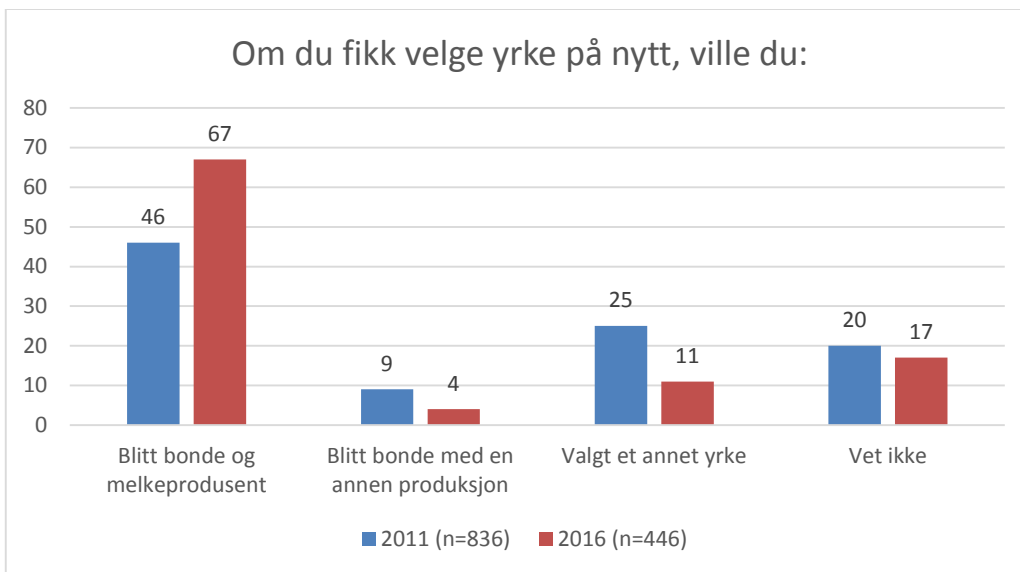
Det er også en tydelig endring i hva de som må gjøre noe med fjøset i løpet av de neste ti årene, velger å gjøre (figur 3.3): Flere planlegger påbygging til dagens driftsbygning i 2016 enn i 2011. I kapittel 3.4 ser vi at det for det meste de som driver i et båsfjøs som må gjøre noe med fjøset innen 10 år og de aller fleste av dem innser at produksjonen må økes dersom det skal bli god økonomi framover. Dette kan være årsaken til at det er en så liten andel som svarer at renovering innenfor dagens vegger at det mest sannsynlige alternativet.

Figur 3.3: Svarene fra de som må gjøre noe med fjøset innen 10 år, på spørsmål om hva de planlegger å gjøre. Tall fra henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.

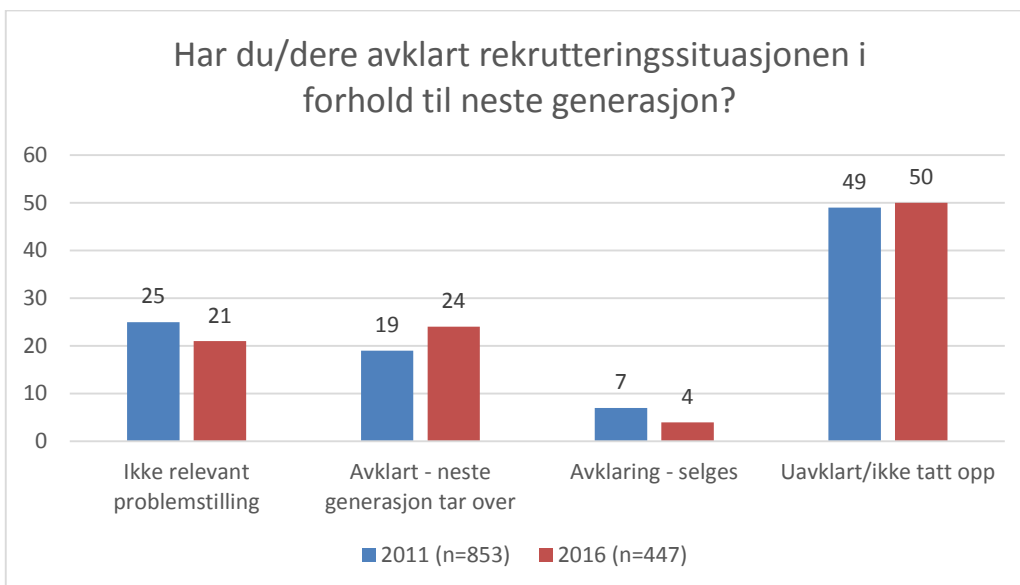
3.9.2 Yrkesvalg og generasjonsskifte

Andelen melkeprodusenter i Nord-Trøndelag som er tilfreds med yrkesvalget sitt er høyere i 2016 enn i 2011 (figur 3.4).

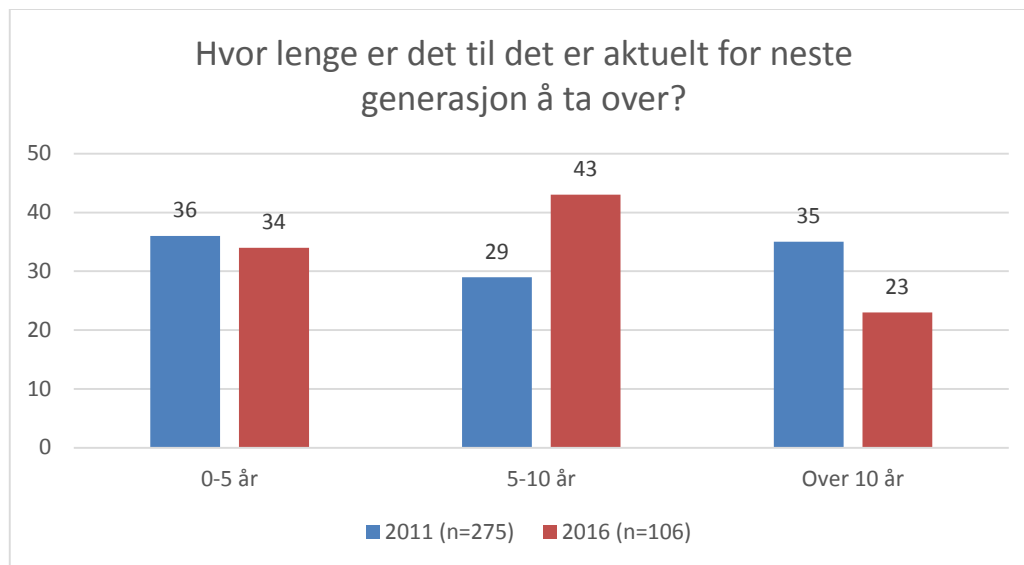
Figur 3.4: Melkeprodusentenes vurdering av eget yrkesvalg, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.

Når det gjelder rekruttering og avklaring av om neste generasjon ønsker å ta over gården, så er det små endringer mellom 2011 og 2016 (figur 3.5). Spørsmålet er fortsatt uavklart eller ikke tatt opp hos halvparten av produsentene.

Figur 3.5: Melkeprodusentenes svar på spørsmål om rekrutteringssituasjonen for bruket, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. Prosent.

Overtakelsestidspunktet for de brukene der neste generasjon skal ta over ser ut til å i snitt å ha rykket litt nærmere: Andelen som svarer at overtakelsen ligger lengt fram i tid er redusert, mens noe flere svarer at bruket vil overdras i løpet av 5-10 år (Figur 3.6).

Figur 3.6: Melkeprodusentenes svar på spørsmål om hvor langt fram i tid generasjonsskifte på gården ligger, i henholdsvis 2011 og 2016 i Nord-Trøndelag. De som har svart her er de som har avklart rekrutteringssituasjonen og står overfor generasjonsskifte. Prosent.

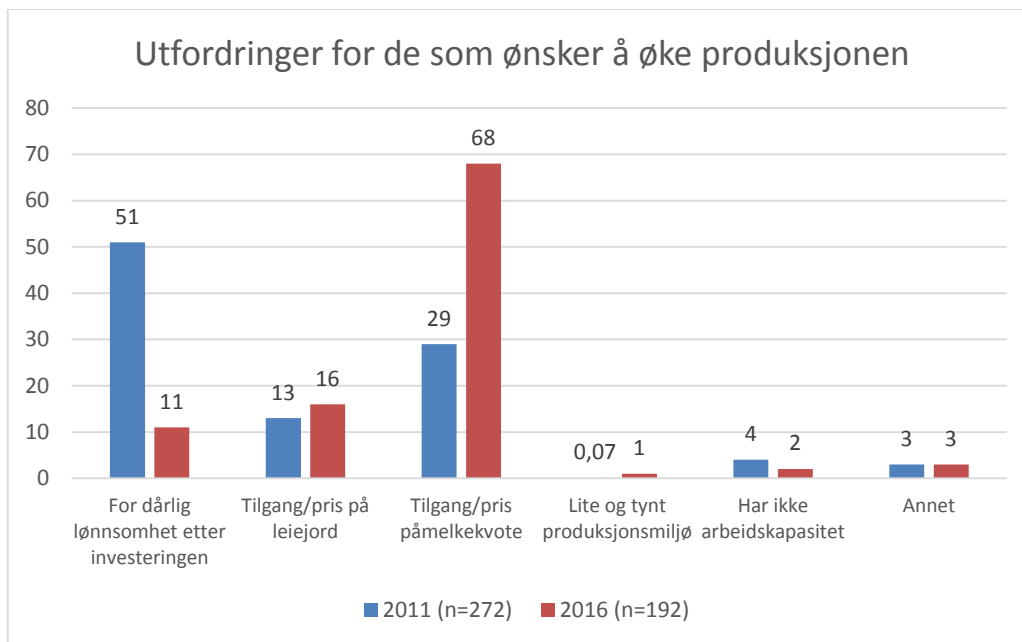
3.9.3 Planer for produksjonen

Andelen melkeprodusenter som ønsker å øke produksjonen var 35 prosent i 2011 (n=848), og 43 prosent i 2016 (n=447)². Spørsmålet til disse om grunnen til at en vil øke produksjonen er ulikt stilt i 2011 og 2016: Svaralternativene er de samme, men i 2011 måtte man velge kun ett av dem. I 2016 kunne man krysse for flere alternativer. Både i 2011 og i 2016 hadde nærmere 70-80 prosent valgt «øke inntektsgrunnlaget».

Det er ikke store forskjeller mellom 2011 og 2016 i hvordan en vil gå fram for å øke produksjonen: Få ser for seg å gå inn i samdrift både i 2011 (6 prosent) og i 2016 (2 prosent). Litt over halvparten, noe større andel i 2011 (56 prosent) enn i 2016 (52 prosent), vil utvide innenfor dagens driftsbygning, mens cirka 40 prosent (noe flere i 2016) vil bygge ut eller modernisere driftsbygningen.

Utfordringene, som de som ønsker å øke produksjonen ser, er imidlertid andre i dag enn i 2011 (figur 3.7). Mens tyngdepunktet i 2011 lå på svaralternativet «For dårlig lønnsomhet etter investeringen», er det i 2016 tilgangen til og prisen på melkekvoter som oppleves som den største bøygen for de som vil øke. Få oppgir frykt for dårlig lønnsomhet som en utfordring i 2016.

² Vi minner om at enheten for 2011-undersøkelsen var drivere av enkeltbruk, mens den for 2016 er driftsenheter (de i samdrift har fått hvert sitt skjema i 2011, men bare ett i lag i 2016).

Figur 3.7: Melkeprodusentenes svar på hva de opplever som den største utfordringen med å øke produksjonen i Nord-Trøndelag. De som har svart her er de som har planer om å øke produksjonen. Prosent.

4. RESULTATENE FRA SØR-TRØNDELAG

Den totale melkeproduksjonen i Sør-Trøndelag var i 1995 på 173 mill liter og har blitt redusert omtrent årlig fram til 2011 hvor den var på 144 mill liter. Etter 2011 har den økt litt igjen og var i 2015 på 150 mill liter. Dette ble produsert på 834 melkeforetak, noe som gir en gjennomsnittsløst levering på like under 180 000 liter i 2015. Tilbake i 1995 var det over 2 500 melkeforetak og gjennomsnittsløst leveransen var på 69 000 liter.

Vi fikk svar fra 363 produsenter, noe som utgjør 43 prosent av alle melkeforetak i Sør-Trøndelag. I gjennomsnitt har disse 211 tusen liter i kvote og er dermed litt større enn gjennomsnittet for alle. Gjennomsnittlig kvote for alle i Sør-Trøndelag var i 2015 på 197 tusen liter.

4.1 Om brukeren

Melkeprodusenten i Sør-Trøndelag er i gjennomsnitt 49 år gammel (født i 1967), mens ektefellene til produsentene i snitt er to år yngre. Forskjellen mellom driftsmåtene er ikke stor, men de som har robot er rundt tre år yngre. Disse spørsmålene om brukeren ble ikke stilt til de som driver i samdrift.

Tabell 4.1: Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Eier av driftsenheten	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	10	6	3	8
Mann	66	56	68	66
I fellesskap	24	38	29	27
	100	100	100	100
Totalt (N)	(205)	(32)	(72)	(309)

Tabell 4.1 viser at nesten sju av ti melkebruk er eid av mannen, mens ett av ti er eid av kvinnen og nesten tre av ti er eid i fellesskap. På de brukene som har løsdrift er det en større andel hvor ektefellene eier bruket i lag enn blant de som har båsfjøs.

Tabell 4.2: Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hoveddriver	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	11	3	2	8
Mann	76	87	82	78
I fellesskap	13	10	17	14
	100	100	100	100
Totalt (N)	(194)	(30)	(66)	(290)

Tabell 4.2 viser at det er mannen som i hovedsak er hoveddriver. Om lag åtte av ti bruk blir først og fremst drevet av mannen, mens det er 14 prosent som driver i fellesskap. De siste åtte prosentene er drevet av en kvinne. Det er mer vanlig i robotfjøs at de driver i lag.

4.2 Om bruket

Tabell 4.3: Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Leid areal	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	93	97	99	95
Nei	7	3	1	5
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(38)	(96)	(353)

Tabell 4.3 viser at tilnærmet alle leier areal. 95 prosent av alle med melkeproduksjon leier areal, og det er høyest andel blant de som har robot hvor 99 prosent leier.

Tabell 4.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre når jordleieperioden går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende areal	4		4	4
Forsette å leie	76	81	80	78
Annet	19	19	16	18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(190)	(36)	(93)	(319)

De aller fleste som leier areal har leiekontrakter som utløper i løpet av noen år. Over halvparten av leiekontraktene utløper i perioden 2016 – 2020. Det betyr at kontraktene må fornyes, eller brukeren på annen måte må skaffe seg det arealet de leier i dag. Tabell 4.4 viser at de aller fleste tror det vil være uproblematisk å fortsette å få leid tilstrekkelig med areal. En ganske stor andel på 18 prosent har utdypet hva de planlegger. Variasjonen er stor, men det er mange av dem som er godt voksne og som avventer hva neste generasjon ønsker. De som har egnet areal vurderer å nydyrke.

Tabell 4.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).

Antall dekar	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Gj.snitt	344,1	463,5	685,4	451,9
I alt (N)	(201)	(36)	(91)	(328)
Gj.snitt	174,0	259,5	352,7	235,8
Leid (N)	(176)	(35)	(86)	(297)

Tabell 4.5 viser at den gjennomsnittlige melkeprodusenten disponerer 452 daa dyrka mark. De 95 prosentene som leier areal, leier i gjennomsnitt 236 daa. Variasjonen er stor mellom driftsmåtene, de med båsfjøs er minst og har litt over 340 daa og de leier 174 daa. Robotbrukene er størst og disponerer nesten 700 daa i gjennomsnitt og de leier om lag halvparten.

Tabell 4.6: *Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Samdrift	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	5	13	24	11
Nei	95	87	76	89
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(38)	(96)	(353)

Tabell 4.6 viser at det er 11 prosent samdriftsfjøs, og at det er betydelig mer vanlig å være i samdrift blant de som har løsdrift. Om lag ett av fire robotfjøs er samdriftsfjøs.

Tabell 4.7: *Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Økologisk	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	4	11	4	5
Nei	96	89	96	95
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(38)	(96)	(353)

Fem prosent av produksjonsenhetene har økologisk melkeproduksjon (Tabell 4.7). Økologisk produksjon er mer vanlig i løsdrift med melkestall enn i de andre produksjonsmåtene.

Tabell 4.8: *Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva planlegger du å gjøre når leieperioden for kvote går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøre tilsvarende kvote	24	29	26	25
Forsette å leie	44	57	50	48
Annet	31	14	24	26
	100	100	100	100
Totalt (N)	(54)	(14)	(58)	(126)

Om lag halvparten av de som leier melkekvote i dag, planlegger å fortsette å leie når avtaleperioden går ut. En fjerdedel planlegger å kjøpe tilsvarende kvote (Tabell 4.8), mens den siste fjerdedelen har krysset av for annet. Det er stor variasjon blant de som har angitt annet, men det er mange som vurderer å slutte samt at det er mange som angir at de ønsker delvis å kjøpe og delvis å leie videre.

4.3 Om melkeproduksjonen i dag

I årets undersøkelse var det med noen spørsmål i forhold til mosjonskravet. Mosjonskravet er nedfelt i §10 i Forskrift om hold av storfe og sier at all storfe (ikke okser eldre enn seks måneder) skal sikres muligheter for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8 uker. Tabell 4.9 viser at de aller fleste (88 prosent) oppfyller dette gjennom beiting. Ganske mange (26 prosent) av robotfjøsene benytter luftegård.

Tabell 4.9: Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvordan oppfyller dere mosjonskravet til melkende kyr?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Beite	95	89	69	88
Luftegård	1	3	26	8
Har fritak		3		0
Annet	3	5	4	4
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(38)	(95)	(350)

Sju av ti melkeprodusenter mener det er enkelt (5 el. 6 som svar) å oppfylle mosjonskravet, og det er få (9 prosent) som mener det er vanskelig (1 el. 2 som svar) (Tabell 4.10). Driftsenheter med robotfjøs finner mosjonskravet mer plundrete enn de øvrige: 55 prosent svarer at det er enkelt og 19 prosent at det er vanskelig.

Tabell 4.10: Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvor enkelt er det, rent praktisk, å få oppfylt mosjonskravet på din gård?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
1 - Svært vanskelig	0	11	11	4
2	4	3	8	5
3	6	8	11	7
4	13	3	16	12
5	16	16	18	17
6 - Svært enkelt	61	59	37	54
	100	100	100	100
Totalt (N)	(213)	(37)	(95)	(345)

De som svarte at det var svært vanskelig i forrige spørsmål fikk spørsmål om hva som var vanskelig, og svarene på dette åpne spørsmålet kan grupperes i tre. De første angir at de har for lite areal i umiddelbar nærhet til fjøset, neste gruppe begrunner det ut fra at arealet er dårlig egnet til beiting f.eks. at det er mye myr som tåler beiting dårlig. Den siste gruppen oppgir at fysiske hindringer f.eks. veier vanskeliggjør beiting.

Om lag halvparten av gårdene fører fram oksekalkene til slakt selv, mens noen færre selger dem som livkalver. I fjøs med løsdrift og melkestall fører nesten 60 prosent opp kalkene til slakt selv (Tabell 4.11). Mange har angitt at de fører opp de de har plass til og selger resten. Andelen som føres opp varierer mye.

Tabell 4.11: Hva skjer med oksekalkene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva skjer med oksekalkene i dagens produksjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Selges som livkalv	43	37	41	42
Føres opp og slaktes	47	42	50	48
Annet	10	21	9	11
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(38)	(94)	(349)

4.4 Dagens fjøs

Av de 352 som har svart på spørsmålet om hvordan melkeproduksjonen foregår, opplyser 62 prosent at de driver i båsfjøs. 11 prosent av alle har melkestall, mens 27 prosent har robot. I gjennomsnitt er båsfjøset satt opp (eller betydelig modernisert) i 1982, mens robotfjøset i gjennomsnitt er satt opp i 2010. De som har melkestall har i gjennomsnitt satt det opp i 2002. Også gjennomsnittlig melkemengde varierer mye mellom de ulike fjøstypene. I gjennomsnitt har båsfjøsene en kvote på om lag 150 tonn mens robotfjøsene i gjennomsnitt har en kvote på cirka 370 tonn. Fjøsene med melkestall har en kvote på 200 tonn. Dette betyr at selv om seks av ti fjøs er båsfjøs, så produserer disse bare litt over 40 prosent av melka. Robotfjøsene utgjorde om lag ett av tre fjøs, men disse står for nesten halvparten av melkeproduksjonen i Sør-Trøndelag.

Melkeprodusentenes vurderinger av hvor lenge dagens driftsbygning vil være formålstjenlig viser at halvparten av fjøsene vil være brukbare også lenger enn ti år fram i tid (Tabell 4.12). Ikke uventet er det stor forskjell mellom driftsformene: Så å si alle robotfjøsene har et langt tidsperspektiv, mens bare ett av tre båsfjøs vurderes som formålstjenlig lenger enn 10 år. Slik eier vurderer det vil 35 prosent av båsfjøsene ha en maksimal levetid på fem år. Av de som vurderer det slik at noe må gjøres med fjøset innen ti år (flest båsfjøs), vil 38 prosent bygge på og renovere og modernisere bygningen (Tabell 4.13). 22 prosent vil bygge nytt, mens 18 prosent svarer at det ikke er aktuelt å bygge nytt. En stor andel på 22 prosent er usikker på hva de skal gjøre med fjøset.

Tabell 4.12: *Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mange år mener du det er tilfredsstillende og formålstjenlig å drive melkeproduksjonen i dagens driftsbygning?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	35	24	5	26
5-10 år	34	16	9	25
Over 10 år	31	61	85	49
	100	100	100	100
Totalt (N)	(218)	(38)	(96)	(352)

Tabell 4.13: *Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Du har angitt at fjøset er tilfredsstillende i max 10 år. Hvilket av alternativene ser du som mest relevant?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Renovering/ modernisering (er innenfor dagens vegger)	4	7		4
Påbygging (inkluderer også renovering/ modernisering)	36	27	21	34
Nybygg	19	27	57	22
Ikke aktuelt med fornying	20	13		18
Vet ikke	21	27	21	22
	100	100	100	100
Totalt (N)	(150)	(15)	(14)	(179)

Produsentene som planlegger å fornye innen ti år er spurt hva de da tenker å gjøre med oksekalvene. Om lag halvparten svarer at de vil føre dem opp til slakt selv, mens 13 prosent ikke vet svaret på dette (Tabell 4.14).

Tabell 4.14: *Hva vil skje med oksekalvene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Vil oksekalvene da selges som livkalv eller føres opp og så slaktes?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Planlegger å selge alle eller de fleste som livkalv	22	33	36	24
Planlegger å føre opp og slakte alle eller de fleste oksene	59	67	36	57
Vet ikke	14		18	13
Annet	6		9	6
	100	100	100	100
Totalt (N)	(88)	(9)	(11)	(108)

Mens det er investert i så å si alle robotfjøsene etter 2000 og halvparten av løsdriftsfjøsene med melkestall siden 2000, svarer 80 prosent av produsentene med båsfjøs at de ikke har gjort investeringer på over en million kroner siden 2000 (Tabell 4.15). I alt 158 produsenter har foretatt større investeringer i driftsbygning de siste 15-16 årene.

Tabell 4.15: *Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Har du gjennomført en investering på over 1 mill i driftsbygningen etter år 2000?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	19	66	95	45
Nei	81	34	5	55
	100	100	100	100
Totalt (N)	(219)	(38)	(96)	(353)

De som har gjort investeringer på mer enn en million kroner etter 2000 ble bedt om å vurdere hvordan situasjonen ble i forhold til de forventningene og planene en hadde da en investerte (Tabell 4.16). Vi ba om vurderinger rundt en rekke forhold: Økonomi, arbeidsmengde, livskvalitet, gjeld/risiko, produksjon og transport. Hovedmønsteret er at for de fleste produsentene og temaene ble situasjonen slik som de hadde forventet. Størst avvik fra forventningene er det når det gjelder produksjonsmål og livskvalitet, som for relativt mange har blitt bedre enn forventet. Også økonomien og arbeidsmengden har blitt bedre enn forventet for en god del. Blant produsenter med robotfjøs svarer hele 41 prosent at livskvaliteten har blitt bedre enn de forventet. Blant de med løsdriftsfjøs har transport av fôr og gjødsel blitt mer omfattende enn de hadde forutsett.

Tabell 4.16: *Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan vil du si at «virkeligheten» har blitt i forhold til de planer og forventninger dere hadde knyttet til det ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt	
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot		
økonomiske resultatet	Bedre	8	13	23	17
	Omtrent som planlagt	84	74	63	70
	Dårligere	8	13	14	13
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(37)	(23)	(83)	(143)
arbeidsmengde	Bedre	15	4	22	17
	Omtrent som planlagt	64	72	56	61
	Dårligere	21	24	23	22
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(39)	(25)	(88)	(152)
livskvalitet	Bedre	17	21	41	32
	Omtrent som planlagt	72	67	49	57
	Dårligere	11	13	10	11
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(36)	(24)	(88)	(148)
gjeld-/risikonivå	Bedre	16	28	16	18
	Omtrent som planlagt	68	64	68	67
	Dårligere	16	8	16	15
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(38)	(25)	(87)	(150)
produksjonsmål	Bedre	24	28	38	32
	Omtrent som planlagt	66	60	56	59
	Dårligere	11	12	7	9
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(38)	(25)	(88)	(151)
transport av fôr og husdyrgjødsel	Bedre	3	8	3	4
	Omtrent som planlagt	92	72	71	76
	Dårligere	6	20	26	20
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(36)	(25)	(86)	(147)

For de som har gjort større investeringer siden 2000, har det i et av fire tilfeller dukket opp behov for andre investeringer som man ikke forutså (Tabell 4.17).

Tabell 4.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har det dukket opp behov for andre (større) investeringer etter at driftsbygningen ble bygd/modernisert som dere ikke forutså?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Nei	78	80	74	76
Ja	23	20	26	24
	100	100	100	100
Totalt (N)	(40)	(25)	(91)	(156)

4.5 Planer for båsfjøset

Blant de 218 sørtrønderske melkeprodusentene som har båsfjøs, planlegger 44 prosent å avvikle melkeproduksjonen når båsfjøs for melkekyr blir forbudt i 2024 (Tabell 4.18). Kravet er blitt utsatt til 2034 etter forhandlinger mellom Staten og bondeorganisasjonene. 44 prosent svarer at de enten tenker å bygge om/bygge på eksisterende bygning, eller bygge nytt. Når det gjelder ens egen situasjon etter at en har avviklet melkeproduksjonen (Tabell 4.19), så planlegger 43 prosent pensjon, 26 prosent storfekjøttproduksjon og 31 prosent en annen type produksjon.

Tabell 4.18: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva ser dere i dag som det mest realistiske alternativet for melkeproduksjonen i 2024.	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Ombygging/påbygging av eksisterende driftsbygning	31		31
Nybygging	13		13
Avvikle melkeproduksjon	44		44
Annet	13		13
	100		100
Totalt (N)	(218)		(218)

Tabell 4.19: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre da?	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Pensjon	43		43
Ammeku/storfekjøtt	26		26
Annen produksjon	31		31
	100		100
Totalt (N)	(91)		(91)

4.6 Yrkesvalg og generasjonsskifte

To av tre melkeprodusenter i Sør-Trøndelag ville valgt samme yrke på nytt om de fikk sjansen (Tabell 4.20). Få ville blitt bonde med en annen produksjon.

Tabell 4.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Dersom du hadde hatt muligheten til å gjøre ditt yrkesvalg på nytt, ville du da:	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Blitt bonde og melkeprodusent	61	74	68	64
Blitt bonde, men drevet en annen produksjon	3	8	1	3
Valgt et annet yrke	17	11	14	15
Vet ikke	19	8	18	18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(216)	(38)	(96)	(350)

Om lag en av fire produsenter har fått avklart at neste generasjon ønsker å ta over og drive gården. Halvparten har ikke tatt opp dette spørsmålet (Tabell 4.21).

Tabell 4.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har du/dere avklart rekrutteringssituasjonen med neste generasjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ikke relevant problemstilling	21	16	29	23
Avklaring har blitt gjort og neste generasjon ønsker å overta	29	24	26	28
Avklaring har blitt gjort og gården vil selges ut av nærmeste familie		3	1	1
Spørsmålet er uavklart/ikke tatt opp	50	58	44	49
	100	100	100	100
Totalt (N)	(214)	(38)	(96)	(348)

Det er få som svarer at det å snakke om generasjonsskifte på gården i familien er vanskelig (Tabell 4.22). Temaet drøftes åpent ved 43 prosent av driftsenhetene.

Tabell 4.22: *Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mye er generasjonsskifte og framtidig drift av eiendommen drøftet internt i familien?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Vi snakker helt åpent om dette	43	50	40	43
Vi har snakket litt om dette	22	24	26	23
Temaet er bare litt berørt	14	8	9	12
Dette er det vanskelig å ta opp	4	3	1	3
Ikke relevant	18	16	24	19
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(38)	(96)	(351)

For de 95 produsentene som svarer at avklaring om generasjonsskifte er gjort, er det betydelig variasjon i tidsperspektivet – det vil si hvor mange år det er til overtakelsen (Tabell 4.23).

Tabell 4.23: *Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor lenge er det til det er aktuelt for neste generasjon å ta over?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	36	56	28	36
5-10 år	49	11	44	44
Over 10 år	15	33	28	20
	100	100	100	100
Totalt (N)	(61)	(9)	(25)	(95)

4.7 Planer for produksjonen

Tabell 4.24 viser at 44 prosent av melkeprodusentene i Sør-Trøndelag ønsker å øke melkeproduksjonen sin mens 36 prosent vil fortsette som før. Det er klart høyere andel produsenter med ambisjoner om å øke produksjonen blant robotfjøsene enn de øvrige produsentene. Få svarer at de vil redusere produksjonen, men til sammen 18 prosent svarer at de vil avvikle eller at de ikke vet hva som vil skje med produksjonen i løpet av 5-10 år.

Tabell 4.24: *Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Framtidsplaner for bruket. Har du konkrete planer for å øke melkeproduksjonen på bruket innenfor en tidsramme på 5-10 år?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja, jeg vil øke melkeproduksjonen	40	42	53	44
Vil fortsette med samme produksjon som nå	33	39	42	36
Nei, men jeg vil forsøke å etablere annen produksjonen	4	3	1	3
Nei, melkeproduksjonen blir redusert	1			1
Nei, melkeproduksjonen blir avvirket	16	8		11
Vet ikke	7	8	4	6
	100	100	100	100
Totalt (N)	(217)	(38)	(96)	(351)

De som ønsker å øke produksjonen oppgir først og fremst økning av inntektsgrunnlaget som grunn (Tabell 4.25). En stor gruppe av de som ikke har melkerobot oppgir også at ønsket om å effektivisere produksjonen er en grunn, og blant eierne av båsfjøs oppgir 41 prosent at driftsapparatet er nedslitt og fornying påkrevet.

Tabell 4.25: *Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.*

Årsaker til å ønske å øke produksjonen	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ønsker å øke inntektsgrunnlaget	67	81	84	74
Ønsker mer arbeid knyttet til bruket	14	19	8	13
Ønsker å skape en mer interessant arbeidsplass	35	25	28	32
Driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevet	41	25	2	26
Ønsker å effektivisere produksjonen (f.eks. mer teknologi)	47	56	14	37

Produsentene fordeler seg i to nesten like store grupper når det gjelder hvordan de vil øke produksjonen: Utvide innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk, eller bygge ut/modernisere. Få planlegger å gå inn i samdrift. Blant båsfjøsene vil 80 prosent bygge ut og modernisere, mens roboteierne stort sett vil utvide produksjonen i dagens fjøs (Tabell 4.26).

Tabell 4.26: *Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan planlegger du å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Utvide melkeproduksjonen innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk	13	31	76	35
Bygge ut/modernisere driftsbygning og utvide melkeproduksjonen på eget bruk	85	69	22	63
Inngå i samarbeid/samdrift om melkeproduksjon	2		2	2
	100	100	100	100
Totalt (N)	(86)	(16)	(49)	(151)

Den største utfordringen for de som ønsker å øke produksjonen, er tilgangen til og prisen på melkekvoter. Tilgang på leiejord og frykt for dårlig lønnsomhet oppleves som utfordrende av langt færre (Tabell 4.27).

Tabell 4.27: *Hva er den største utfordringen for i forhold til å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.*

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	33	19	8	23
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	20	25	30	24
Tilgang/pris på melkekvote	44	44	58	48
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	2	13		3
Annet	1		4	2
	100	100	100	100
Totalt (N)	(85)	(16)	(50)	(151)

De som ønsker å øke produksjonen er også spurt om hva de ser for seg som optimal melkemengde på bruket om 10 år. Variasjonen på dette åpne spørsmålet er stort, men det er enkelte som kan tenke seg over 1 mill l i kvote. De som ønsker å øke produksjonen ønsker i gjennomsnitt en kvote på 385 tonn. Dersom en tar med de som ønsker å fortsette med samme produksjon vil gjennomsnittlig «ønskekvote» for alle bli på 314 tonn. Det er 76 prosent av de som har svart på undersøkelsen som vil fortsette med samme eller øke produksjonen.

Blant de 21 produsentene som svarer «vet ikke» på spørsmålet om hvilke planer de har for produksjonen, oppgis for dårlig lønnsomhet etter investeringen som største utfordring for 67 prosent (Tabell 4.28).

Tabell 4.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	71	33	75	67
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	7	33		10
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	7		25	10
Annet	14	33		14
	100	100	100	100
Totalt (N)	(14)	(3)	(4)	(21)

De 176 som svarer at de ikke har planer om å øke melkeproduksjonen er også bedt om å oppgi hva årsaken er til at de ikke vil øke produksjonen. En av fire svarer at de har nok arbeid i dagens driftsopplegg (Tabell 4.29), ellers fordeler svarene seg jevnt ut over mange alternativer. 39 prosent av produsentene med robot oppgir at de har tilstrekkelig med arbeid i dag som grunn for liten interesse for produksjonsøkning.

Tabell 4.29: *Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ønsker å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Før dårlig lønnsomhet til å investere	18	5	5	14
Har et godt og oppdatert driftsapparat	3	5	20	7
Har nok arbeid i dagens driftsopplegg	18	21	39	23
Ønsker heller å trappe ned enn å øke produksjonen	2			1
Planlegger å avvikle melkeproduksjon	17	11		13
Er fornøyd med dagens situasjon	10	37	20	15
Gode muligheter for arbeid utenfor landbruket	1	5		1
Usikkerhet i forhold til økonomien i landbruket i framtida	16		2	11
Annet	15	16	15	15
	100	100	100	100
Totalt (N)	(116)	(19)	(41)	(176)

4.8 Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen

Tine rådgiving, andre produsenter og regnskapsfører/økonomirådgiver rangeres som de viktigste leverandørene av kunnskap til melkeprodusentene i Sør-Trøndelag (Tabell 4.30). Her er det liten variasjon etter driftsform. Nettforum og facebook er ikke noen sentral kunnskapsleverandør til sørtrønderske melkeprodusenter.

Tabell 4.30: *Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).*

		Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Lødriftsfjøs med melkestall	Lødriftsfjøs med robot	
Norsk Landbruksrådgiving	Gj.snitt	3,5	3,2	3,6	3,5
	(N)	(204)	(37)	(93)	(334)
Tine rådgivning	Gj.snitt	3,9	3,7	4,1	3,9
	(N)	(207)	(38)	(93)	(338)
Nortura	Gj.snitt	3,0	2,4	2,7	2,8
	(N)	(190)	(36)	(90)	(316)
Såvare-/maskinleverandør	Gj.snitt	2,6	2,5	2,8	2,7
	(N)	(200)	(37)	(89)	(326)
Nettforum, facebook etc	Gj.snitt	2,1	2,1	2,2	2,2
	(N)	(191)	(35)	(90)	(316)
Regnskapsfører/øko nomirådgiver	Gj.snitt	3,8	3,8	3,8	3,8
	(N)	(204)	(36)	(91)	(331)
Kollegaer/andre produsenter	Gj.snitt	3,7	3,7	3,9	3,8
	(N)	(203)	(37)	(90)	(330)
Fagblad og tidsskrifter	Gj.snitt	3,3	3,4	3,6	3,4
	(N)	(205)	(36)	(89)	(330)
Informasjon fra nettsider	Gj.snitt	3,0	3,1	3,2	3,1
	(N)	(200)	(36)	(89)	(325)
Kommunal landbruksforvaltning	Gj.snitt	3,3	2,8	3,0	3,2
	(N)	(201)	(37)	(92)	(330)

5. RESULTATENE FRA MØRE OG ROMSDAL

I følge leveransestatistikk fra Tine³ ble det levert 147 mill liter i 2015 i Møre og Romsdal, dette er en liten økning fra 2014 hvor det ble levert 144 mill liter. Tall fra SSB⁴ viser at det var 794 jordbruksbedrifter som hadde melkekyr pr 1/1-2016. Gjennomsnittsleveransen i 2015 var dermed 181 tusen liter. Denne tabellen fra SSB går tilbake til 1998 og den viser at det da var 2 365 jordbruksbedrifter i Møre og Romsdal dette året. Dermed har to av tre melkeprodusenter fra 1998 sluttet.

Vi fikk svar fra 334 produsenter, noe som utgjør 43 prosent av alle melkeforetak i Møre og Romsdal. I gjennomsnitt har disse 220 tusen liter i kvote og er dermed større enn gjennomsnittet for alle. Gjennomsnittlig kvote for alle i Møre og Romsdal var i 2015 på 198 tusen liter.

5.1 Om brukeren

Melkeprodusenten i Møre og Romsdal er i gjennomsnitt 50 år gammel (født i 1966), mens ektefellene til produsentene i snitt er to år yngre. Forskjellen mellom driftsmåtene viser at de som har robot er rundt fire år yngre. Disse spørsmålene ble ikke stilt til de som driver i samdrift.

Tabell 5.1: Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Eier av driftsenheten	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	10	11	2	8
Mann	69	58	71	68
I fellesskap	21	32	27	24
	100	100	100	100
Totalt (N)	(174)	(38)	(49)	(261)

Tabell 5.1 viser at om lag sju av ti melkebruk er eid av mannen, mens ett av ti er eid av kvinnen og to av ti er eid i fellesskap. På de brukene som har løsdrift er det en større andel hvor ektefellene eier bruket i lag enn blant de som har båsfjøs. Blant de med robotfjøs er det en svært liten andel som er eid av kvinner.

³ <https://medlem.tine.no/cms/aktuelt/nyheter/statistikk/29-millioner-liter-mer-melk-i-2015>

⁴

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=lu&CMSSubjectArea=jord-skog-jakt-og-fiskeri&checked=true>

Tabell 5.2: *Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hoveddriver	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	7	17	2	8
Mann	80	77	72	78
I fellesskap	12	6	26	14
	100	100	100	100
Totalt (N)	(174)	(35)	(46)	(255)

Tabell 5.2 viser at det er mannen som i hovedsak er hoveddriver. Om lag åtte av ti bruk blir først og fremst drevet av mannen, mens det er 14 prosent som driver i fellesskap. De siste åtte prosentene er drevet av en kvinne. Det er mer vanlig i robotfjøs enn i de andre fjøsene at de driver i lag.

Ingen av spørsmålene som går direkte mot brukerne er stilt til de med samdrift.

5.2 Om bruket

Tabell 5.3: *Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Leider areal	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	95	96	97	96
Nei	5	4	3	4
	100	100	100	100
Totalt (N)	(193)	(48)	(77)	(318)

Tabell 5.3 viser at de fleste leier areal. 96 prosent av alle med melkeproduksjon leier areal.

Tabell 5.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre når jordleieperioden går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende areal	3	2	4	3
Forsette å leie	85	84	75	82
Annet	13	13	21	15
	100	100	100	100
Totalt (N)	(157)	(45)	(71)	(273)

De aller fleste som leier areal har leiekontrakter som utløper i løpet av noen år. Over halvparten av leiekontraktene utløper i perioden 2016 – 2020. Det betyr at kontraktene må fornyes, eller brukeren på annen måte må skaffe seg det arealet de leier i dag. Tabell 5.4 viser at de aller fleste tror det vil være uproblematisk å fortsette å få leid tilstrekkelig med areal. En ganske stor andel på 15 prosent har utdypet hva de planlegger. Variasjonen blant svarene er stor, men det er mange av dem som er godt voksne og som avventer hva neste generasjon ønsker. De som har egnet areal vurderer å nydyrke.

Tabell 5.5: Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).

Antall dekar ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Gj.snitt	290,9	376,8	654,3	399,0
i alt (N)	(170)	(46)	(76)	(292)
Gj.snitt	143,2	193,7	364,5	208,8
leid (N)	(154)	(43)	(69)	(266)

Tabell 5.5 viser at den gjennomsnittlige melkeprodusenten disponerer 399 daa dyrka mark. De 96 prosentene som leier areal, leier i gjennomsnitt 209 daa. Variasjonen er stor mellom driftsmåtene, de med båsfjøs er minst og har litt under 300 daa og de leier 143 daa. Robotbrukene er størst og disponerer 650 daa i gjennomsnitt og de leier over 360 daa.

Tabell 5.6: *Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Samdrift	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	5	21	35	14
Nei	95	79	65	86
	100	100	100	100
Totalt (N)	(193)	(48)	(77)	(318)

Tabell 5.6 viser at det er 14 prosent samdriftsfjøs, og at det er betydelig mer vanlig å være i samdrift blant de som har løsdrift.

Tabell 5.7: *Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Økologisk	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	2	2	3	2
Nei	98	98	97	98
	100	100	100	100
Totalt (N)	(193)	(48)	(77)	(318)

Kun to prosent av produksjonsenhetene har økologisk melkeproduksjon (Tabell 5.7).

Tabell 5.8: *Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva planlegger du å gjøre når leieperioden for kvote går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende kvote	27	27	36	32
Forsette å leie	59	64	49	54
Annet	14	9	15	14
	100	100	100	100
Totalt (N)	(37)	(11)	(55)	(103)

Over 50 prosent av de som leier melkekvote i dag, planlegger å fortsette å leie når avtaleperioden går ut. Blant de med robotfjøs ønsker over en tredjedel å kjøpe tilsvarende kvote (Tabell 5.8).

5.3 Om melkeproduksjonen i dag

I årets undersøkelse var det med noen spørsmål i forhold til mosjonskravet. Mosjonskravet er nedfelt i §10 i Forskrift om hold av storfe og sier at all storfe (ikke okser eldre enn seks måneder) skal sikres muligheter for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8 uker. Tabell 5.9 viser at de aller fleste (83 prosent) oppfyller dette gjennom beiting. I et av fem robotfjøs benyttes luftegård. Mange har krysset av for «Annet» og blant dem er det mange som skriver at de har søkt om fritak uten å få svar og at det for mange er vanskelig å få til. Det er også en del som har konsentrert høstkalving og som dermed ikke har melkende kyr på sommeren.

Tabell 5.9: *Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan oppfyller dere mosjonskravet til melkende kyr?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Beite	92	83	59	83
Luftegård	1	6	17	6
Har fritak			5	1
Annet	7	10	19	10
	100	100	100	100
Totalt (N)	(189)	(48)	(75)	(312)

Tre av fem melkeprodusenter mener det er enkelt å oppfylle mosjonskravet (5 og 6), men ganske mange mener det er vanskelig (Tabell 5.10). Driftsenheter med robotfjøs finner mosjonskravet vanskeligere enn de øvrige: 34 prosent svarer at det er enkelt, og 37 prosent at det er vanskelig.

Tabell 5.10: *Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor enkelt er det, rent praktisk, å få oppfylt mosjonskravet på din gård?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
1 - Svært vanskelig	2	6	23	8
2	5	10	14	8
3	10	2	12	9
4	16	6	17	15
5	21	25	12	19
6 - Svært enkelt	46	50	22	41
	100	100	100	100
Totalt (N)	(188)	(48)	(77)	(313)

De som svarte at det var svært vanskelig i forrige spørsmål fikk spørsmål om hva som var vanskelig og svarene på dette åpne spørsmålet kan grupperes i tre. De første angir

at de har for lite areal i umiddelbar nærhet til fjøset, neste gruppe begrunner det ut fra at arealet er dårlig egnet til beiting f.eks. at det er mye myr som tåler beiting dårlig. Den siste gruppen oppgir at fysiske hindringer f.eks. veier vanskeliggjør beiting.

Under halvparten av gårdene fører fram oksekalvene til slakt selv, mens over halvparten selger dem som livkalver. (Tabell 5.11).

Tabell 5.11: Hva skjer med oksekalvene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva skjer med oksekalvene i dagens produksjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Selges som livkalv	57	50	44	53
Føres opp og slaktes	36	38	45	39
Annet	6	13	11	8
	100	100	100	100
Totalt (N)	(190)	(48)	(75)	(313)

5.4 Dagens fjøs

Av de 318 som har svart på spørsmålet om hvordan melkeproduksjonen foregår, opplyser 60 prosent (193 fjøs) at de driver i båsfjøs. 15 prosent av alle har melkestall, mens 24 prosent har robot. I gjennomsnitt er båsfjøset satt opp i 1985, mens robotfjøset i gjennomsnitt er satt opp i 2010. De som har melkestall har i gjennomsnitt satt det opp i 2001. Også gjennomsnittlig melkemengde varierer mye mellom de ulike fjøstypene. I gjennomsnitt har båsfjøsene en kvote på om lag 134 tonn mens robotfjøsene i gjennomsnitt har en kvote på cirka 432 tonn. Fjøsene med melkestall har en kvote på 240 tonn. Dette betyr at selv om over halvparten av fjøsene er båsfjøs, så produseres under 40 prosent av melka i et båsfjøs. Robotfjøsene utgjorde om lag ett av fire fjøs, men disse står for nesten halvparten av melkeproduksjonen i Møre og Romsdal.

Melkeprodusentenes vurderinger av hvor lenge dagens driftsbygning vil være formålstjenlig viser at over 60 prosent av fjøsene vil være brukbare også lenger enn ti år fram i tid (Tabell 5.12). Ikke uventet er det stor forskjell etter driftsformen: Så å si alle robotfjøsene har et langt tidsperspektiv, mens mindre enn halvparten av båsfjøsene vurderes som formålstjenlig lenger enn 10 år. Slik eier vurderer det vil 20 prosent av båsfjøsene ikke være formålstjenlig mer enn fem år fram i tid. Av de som vurderer det slik at noe må gjøres med fjøset innen ti år (flest båsfjøs), vil 37 prosent bygge på og rovere og modernisere bygningen (Tabell 5.13). 24 prosent vil bygge nytt, mens 22 prosent svarer at det ikke er aktuelt å bygge nytt.

Tabell 5.12: *Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mange år mener du det er tilfredsstillende og formålstjenlig å drive melkeproduksjonen i dagens driftsbygning?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	20	15	1	15
5-10 år	33	19	5	24
Over 10 år	47	67	93	61
	100	100	100	100
Totalt (N)	(190)	(48)	(75)	(313)

Tabell 5.13: *Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Du har angitt at fjøset er tilfredsstillende i max 10 år. Hvilket av alternativene ser du som mest relevant?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Renovering/modernisering (er innenfor dagens vegger)	5	31		8
Påbygging (inkluderer også renovering/modernisering)	27	25	80	29
Nybygg	27	13		24
Ikke aktuelt med fornying	25	6	20	22
Vet ikke	16	25		17
	100	100	100	100
Totalt (N)	(100)	(16)	(5)	(121)

Produsentene som må fornye innen ti år er spurt hva de da tenker å gjøre med oksekalkene. Også her er det om lag halvparten som svarer at de vil føre dem opp til slakt selv, mens så mange som 15 prosent ikke vet svaret på dette (Tabell 5.14).

Tabell 5.14: *Hva vil skje med oksekalkene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Vil oksekalkene da selges som livkvalv eller føres opp og så slaktes?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Planlegger å selge alle eller de fleste som livkvalv	31	27	25	30
Planlegger å føre opp og slakte alle eller de fleste oksene	51	64	75	54
Vet ikke	17	9		15
Annet	2			1
	100	100	100	100
Totalt (N)	(59)	(11)	(4)	(74)

Mens det er investert i så å si alle robotfjøsene etter 2000 og halvparten av løsdriftsfjøsene med melkestall siden 2000, svarer 80 prosent av produsentene med båsfjøs at de ikke har gjort investeringer på over en million kroner siden 2000 (Tabell 5.15). I alt 141 produsenter har foretatt større investeringer i driftsbygning de siste 15-16 årene.

Tabell 5.15: Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har du gjennomført en investering på over 1 mill i driftsbygningen etter år 2000?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	20	56	99	44
Nei	80	44	1	56
	100	100	100	100
Totalt (N)	(193)	(48)	(76)	(317)

De som har gjort investeringer på mer enn en million kroner etter 2000 ble bedt om å vurdere hvordan situasjonen ble i forhold til de forventningene og planene en hadde da en investerte (Tabell 5.16). Vi ba om vurderinger rundt en rekke forhold: Økonomi, arbeidsmengde, livskvalitet, gjeld/risiko, produksjon og transport.

Hovedmønsteret er at for de fleste produsentene og temaene ble situasjonen slik som de hadde forventet. Størst avvik fra forventningene er det når det gjelder produksjonsmål og livskvalitet, som for relativt mange har blitt bedre enn forventet. For enkelte forhold som f.eks. transport og arbeidsmengde er det flere som har angitt at det har blitt dårligere enn bedre. De med robotfjøs forsterker disse trendene, de er mer fornøyd enn de andre på livskvalitet og produksjonsmål mens de er mer misfornøyd enn de andre når det gjelder f.eks. transport av fôr og gjødsel.

Tabell 5.16: *Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan vil du si at «virkeligheten» har blitt i forhold til de planer og forventninger dere hadde knyttet til ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt	
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot		
det økonomiske resultatet	Bedre	12	22	26	21
	Omtrent som planlagt	82	63	47	60
	Dårligere	6	15	27	19
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(34)	(27)	(70)	(131)
arbeidsmengde	Bedre	18		16	13
	Omtrent som planlagt	71	67	63	66
	Dårligere	12	33	21	21
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(34)	(27)	(73)	(134)
livskvalitet	Bedre	27	19	33	29
	Omtrent som planlagt	55	63	57	58
	Dårligere	18	19	10	14
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(33)	(27)	(72)	(132)
gjeld-/risikonivå	Bedre	15	11	13	13
	Omtrent som planlagt	62	78	61	65
	Dårligere	24	11	26	23
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(34)	(27)	(72)	(133)
produksjonsmål	Bedre	26	19	40	32
	Omtrent som planlagt	66	70	48	57
	Dårligere	9	11	12	11
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(35)	(27)	(73)	(135)
transport av fôr og husdyrgjødsel	Bedre	12	4	3	5
	Omtrent som planlagt	68	78	63	67
	Dårligere	21	19	34	27
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(34)	(27)	(71)	(132)

For de som har gjort større investeringer siden 2000, har det i ett av tre tilfeller dukket opp behov for andre investeringer som man ikke forutså (Tabell 5.17).

Tabell 5.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har det dukket opp behov for andre (større) investeringer etter at driftsbygningen ble bygd/modernisert som dere ikke forutså?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Nei	84	67	56	65
Ja	16	33	44	35
	100	100	100	100
Totalt (N)	(37)	(27)	(72)	(136)

5.5 Planer for båsfjøset

Blant de 193 melkeprodusentene i Møre og Romsdal som har båsfjøs, planlegger halvparten å avvikle melkeproduksjonen når båsfjøs for melkekyr blir forbudt i 2024 (Tabell 5.18). Kravet er blitt utsatt til 2034 etter forhandlinger mellom Staten og bondeorganisasjonene. 35 prosent svarer at de enten tenker å bygge om/bygge på eksisterende bygning, eller bygge nytt. Mange av de som har krysset av for annet har alt et fjøs som er godkjent til 2034 eller de håpet at kravet ble utsatt.

Når det gjelder ens egen situasjon etter at en har avviklet melkeproduksjonen (Tabell 5.19), så planlegger 45 prosent pensjon, 20 prosent storfekjøttproduksjon og 35 prosent en annen type produksjon.

Tabell 5.18: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva ser dere i dag som det mest realistiske alternativet for melkeproduksjonen i 2024.	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Ombygging/påbygging av eksisterende driftsbygning	19		19
Nybygging	16		16
Avvikle melkeproduksjon	49		49
Annet	17		17
	100		100
Totalt (N)	(193)		(193)

Tabell 5.19: *Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva planlegger du å gjøre da?	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Pensjon	45		45
Ammeku/storfekjøtt	20		20
Annen produksjon	35		35
	100		100
Totalt (N)	(86)		(86)

5.6 Yrkesvalg og generasjonsskifte

57 prosent av melkeprodusenter i Møre og Romsdal ville valgt samme yrke på nytt om de fikk sjansen (Tabell 5.20). Produsentene med robotfjøs er sikrere på at de er i rett yrke. Få ville blitt bonde med en annen produksjon. En relativt stor andel er usikker på om hvilket yrkesvalg de ville valgt dersom de hadde muligheter til å velge på nytt.

Tabell 5.20: *Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Dersom du hadde hatt muligheten til å gjøre ditt yrkesvalg på nytt, ville du da:	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Blitt bonde og melkeprodusent	54	52	68	57
Blitt bonde, men drevet en annen produksjon	3	2	1	3
Valgt et annet yrke	23	17	9	19
Vet ikke	20	29	21	22
	100	100	100	100
Totalt (N)	(190)	(48)	(75)	(313)

Om lag en av fire produsenter har fått avklart at neste generasjon ønsker å ta over og drive gården. Over halvparten har ikke tatt opp dette spørsmålet (Tabell 5.21).

Tabell 5.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har du/dere avklart rekrutteringssituasjonen med neste generasjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ikke relevant problemstilling	19	13	20	18
Avklaring har blitt gjort og neste generasjon ønsker å overta	20	27	23	22
Avklaring har blitt gjort og gården vil selges ut av nærmeste familie	1	4	3	2
Spørsmålet er uavklart/ikke tatt opp	60	56	55	58
	100	100	100	100
Totalt (N)	(187)	(48)	(75)	(310)

Det er få som svarer at det å snakke om generasjonsskifte på gården i familien er vanskelig, men en av fem mener dette ikke er et relevant tema for dem og deres familie (Tabell 5.22). Temaet drøftes åpent ved 37 prosent av driftsenhetene.

Tabell 5.22: Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvor mye er generasjonsskifte og framtidig drift av eiendommen drøftet internt i familien?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Vi snakker helt åpent om dette	36	44	33	37
Vi har snakket litt om dette	28	25	24	27
Temaet er bare litt berørt	14	21	17	16
Dette er det vanskelig å ta opp	4	2	4	4
Ikke relevant	17	8	21	17
	100	100	100	100
Totalt (N)	(191)	(48)	(75)	(314)

For de 67 produsentene som svarer at avklaring om generasjonsskifte er gjort, er det betydelig variasjon i tidsperspektivet, men hos en stor andel vil overtagelsen skje i løpet av 10 år. (Tabell 5.23).

Tabell 5.23: Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvor lenge er det til det er aktuelt for neste generasjon å ta over?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	43	54	35	43
5-10 år	49	46	47	48
Over 10 år	8		18	9
	100	100	100	100
Totalt (N)	(37)	(13)	(17)	(67)

5.7 Planer for produksjonen

Tabell 5.24 viser at 36 prosent av melkeprodusentene i Møre og Romsdal ønsker å øke melkeproduksjonen sin mens 42 prosent vil fortsette som før. Det er klart høyere andel produsenter med ambisjoner om å øke produksjonen blant robotfjøsene enn de øvrige produsentene. Få svarer at de vil redusere produksjonen, men til sammen 18 prosent svarer at de vil avvike eller at de ikke vet hva som vil skje med produksjonen i løpet av 5-10 år.

Tabell 5.24: Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Framtidsplaner for bruket. Har du konkrete planer for å øke melkeproduksjonen på bruket innenfor en tidsramme på 5-10 år?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja, jeg vil øke melkeproduksjonen	29	31	59	36
Vil fortsette med samme produksjon som nå	45	48	31	42
Nei, men jeg vil forsøke å etablere annen produksjonen	2		4	2
Nei, melkeproduksjonen blir redusert	2		3	2
Nei, melkeproduksjonen blir avvirket	13	8		9
Vet ikke	10	13	4	9
	100	100	100	100
Totalt (N)	(191)	(48)	(75)	(314)

De som ønsker å øke produksjonen oppgir først og fremst økning av inntektsgrunnlaget som grunn (Tabell 5.25). En stor gruppe av de som ikke har melkerobot oppgir også at ønsket om å effektivisere produksjonen er en grunn, og blant eierne av båsfjøs oppgir 42 prosent at driftsapparatet er nedslitt og fornying påkrevet.

Tabell 5.25: Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.

	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ønsker å øke inntektsgrunnlaget	77	87	88	83
Ønsker mer arbeid knyttet til bruket	8	7	16	11
Ønsker å skape en mer interessant arbeidsplass	30	40	16	26
Driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevd	42	20	2	23
Ønsker å effektivisere produksjonen (f.eks. mer teknologi)	36	53	16	31

Produsentene fordeler seg i to like store grupper når det gjelder hvordan de vil øke produksjonen: Utvide innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk, eller bygge ut/modernisere. Få planlegger å gå inn i samdrift. Blant båsfjøsene vil 75 prosent bygge ut og modernisere, mens roboteierne vil utvide produksjonen i dagens fjøs (Tabell 5.26).

Tabell 5.26: Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hvordan planlegger du å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Utvide melkeproduksjonen innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk	24	53	80	49
Bygge ut/modernisere driftsbygning og utvide melkeproduksjonen på eget bruk	75	40	20	49
Inngå i samarbeid/ samdrift om melkeproduksjon	2	7		2
	100	100	100	100
Totalt (N)	(55)	(15)	(44)	(114)

Den største utfordringen de offensive melkeprodusentene som ønsker å øke produksjonen ser, er tilgangen til og prisen på melkekvoter. Tilgang til leiejord og frykt for dårlig lønnsomhet oppleves som utfordrende av færre (Tabell 5.27).

Tabell 5.27: *Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.*

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	33	20	20	26
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	31	20	11	22
Tilgang/pris på melkekvote	25	60	48	39
Lite og tynt produsentmiljø	2			1
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	5		14	8
Annet	4		7	4
	100	100	100	100
Totalt (N)	(55)	(15)	(44)	(114)

De som ønsker å øke produksjonen er også spurt om hva de ser for seg som optimal melkemengde på bruket om 10 år. Variasjonen på dette åpne spørsmålet er stort, men det er enkelte som kan tenke seg 1 mill l i kvote. De som ønsker å øke produksjonen ønsker i gjennomsnitt en kvote på 433 tonn. Dersom en tar med de som ønsker å fortsette med samme produksjon vil gjennomsnittlig «ønskekvote» for alle bli på 309 tonn. Det er 72 prosent av de som har svart på undersøkelsen som vil fortsette med samme eller øke produksjonen.

Blant de 28 produsentene som svarer «vet ikke» på spørsmålet om hvilke planer de har for produksjonen, oppgis for dårlig lønnsomhet etter investeringen som største utfordring for 39 prosent (Tabell 5.28).

Tabell 5.28: *Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.*

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	42	33	33	39
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	32		33	25
Ingen samarbeidspartnere	5			4
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	5	50		14
Annet	16	17	33	18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(19)	(6)	(3)	(28)

De 172 som svarer at de ikke har planer om å øke melkeproduksjonen er også bedt om å oppgi hvilke utfordringer de ser. 29 prosent svarer at de har nok arbeid i dagens driftsopplegg (Tabell 5.29), ellers fordeles svarene seg jevnt ut over mange alternativer. 21 prosent av produsentene med robot oppgir at de er fornøyd med dagens situasjon som grunn for liten interesse for produksjonsøkning.

Tabell 5.29: *Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ønsker å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet til å investere	20	4	7	15
Har et godt og oppdatert driftsapparat	2	11	29	8
Har nok arbeid i dagens driftsopplegg	28	37	29	29
Ønsker heller å trappe ned enn å øke produksjonen	1			1
Planlegger å avvikle melkeproduksjon	9	7		8
Er fornøyd med dagens situasjon	8	19	21	12
Gode muligheter for arbeid utenfor landbruket	3			2
Usikkerhet i forhold til økonomien i landbruket i framtida	21	15		16
Annet	9	7	14	10
	100	100	100	100
Totalt (N)	(116)	(27)	(28)	(171)

5.8 Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen

Tine rådgiving, andre produsenter og fagblad/tidsskrifter rangeres som de viktigste leverandørene av kunnskap til melkeprodusentene i Møre og Romsdal (Tabell 5.30). Nettforum og Facebook er ikke noen sentral kunnskapsleverandør til melkeprodusenter i Møre og Romsdal.

Tabell 5.30: *Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).*

		Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Norsk Landbruksrådgiving	Gj.snitt	3,2	3,5	2,9	3,1
	(N)	(177)	(43)	(69)	(289)
Tine rådgivning	Gj.snitt	3,9	3,9	4,1	3,9
	(N)	(181)	(46)	(72)	(299)
Nortura	Gj.snitt	3,0	2,9	2,7	2,9
	(N)	(171)	(44)	(69)	(284)
Såvare-/maskinleverandør	Gj.snitt	2,7	2,7	2,7	2,7
	(N)	(172)	(42)	(68)	(282)
Nettforum, facebook etc	Gj.snitt	2,2	2,0	2,4	2,2
	(N)	(168)	(41)	(64)	(273)
Regnskapsfører/økon omirådgiver	Gj.snitt	3,4	3,4	3,4	3,4
	(N)	(172)	(45)	(72)	(289)
Kollegaer/andre produsenter	Gj.snitt	3,7	3,4	3,7	3,7
	(N)	(176)	(44)	(70)	(290)
Fagblad og tidsskrifter	Gj.snitt	3,4	3,2	3,5	3,4
	(N)	(176)	(45)	(71)	(292)
Informasjon fra nettsider	Gj.snitt	3,1	2,8	3,3	3,1
	(N)	(176)	(45)	(71)	(292)
Kommunal landbruksforvaltning	Gj.snitt	3,0	2,7	2,6	2,9
	(N)	(177)	(46)	(70)	(293)

6. RESULTATENE FRA TROMS

I følge leveransestatistikk fra Tine⁵ ble det levert nesten 31 mill liter i 2015 i Troms, dette er en liten nedgang fra 2014 på ca en prosent. Tall fra SSB⁶ viser at det var 211 jordbruksbedrifter som hadde melkekyr pr 1/1-2016. Gjennomsnittsliveransen i 2015 var dermed 146 tusen liter. Denne tabellen fra SSB går tilbake til 1998 og den viser at det da var 560 melkeprodusenter i Troms dette året. Dermed har to av tre melkeprodusenter fra 1998 sluttet.

Vi fikk svar fra 102 produsenter noe som utgjør 49 prosent av alle melkeforetak i Troms, i gjennomsnitt har disse 181 tusen liter i kvote og er dermed større enn gjennomsnittet for alle. Gjennomsnittlig kvote for alle i Troms var i 2015 på 170 tusen liter. Det var 102 som svarte på alle eller deler av spørsmålene, men fire av disse besvarte ikke spørsmålet om hvordan melkeproduksjonen foregår og dermed er det maksimale antallet i tabellene under 98.

6.1 Om brukeren

Melkeprodusenten i Troms er i gjennomsnitt 51 år gammel (født i 1965), mens ektefellene til produsentene i snitt er et år yngre. Forskjellen mellom driftsmåtene er ikke stor, men de som har robot er ett år eldre. Disse spørsmålene ble ikke stilt til de som driver i samdrift.

Tabell 6.1: *Hvem er eier av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Eier av driftsenheten	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	15	23		14
Mann	69	62	67	68
I fellesskap	15	15	33	18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(65)	(13)	(15)	(93)

Tabell 6.1 viser at om lag sju av ti melkebruk er eid av mannen, mens ett av ti er eid av kvinnen og ett av fem er eid i fellesskap. På de brukene som har robot er det en større andel hvor ektefellene eier bruket i lag enn blant de andre.

⁵ <https://medlem.tine.no/cms/aktuelt/nyheter/statistikk/29-millioner-liter-mer-melk-i-2015>

⁶

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=lu&CMSSubjectArea=jord-skog-jakt-og-fiskeri&checked=true>

Tabell 6.2: Hvem er hoveddriver av driftsenheten sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hoveddriver	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kvinne	17	33	7	17
Mann	75	67	53	70
I fellesskap	8		40	13
	100	100	100	100
Totalt (N)	(60)	(12)	(15)	(87)

Tabell 6.2 viser at det er mannen som i hovedsak er hoveddriver. Sju av ti bruk blir først og fremst drevet av mannen, mens det er 13 prosent som driver i fellesskap. De siste 17 prosentene er drevet av en kvinne. Det er betydelig flere som driver i fellesskap blant de som har robotfjøs enn de andre.

6.2 Om bruket

Tabell 6.3: Andelen som leier areal sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Leider areal	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	99	100	100	99
Nei	1			1
	100	100	100	100
Totalt (N)	(69)	(14)	(15)	(98)

Tabell 6.3 viser at alle leier areal. 99 prosent av alle med melkeproduksjon leier areal.

Tabell 6.4: Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når jordleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre når jordleieperioden går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende areal	5	7		4
Forsette å leie	79	79	87	80
Annet	16	14	13	16
	100	100	100	100
Totalt (N)	(61)	(14)	(15)	(90)

De aller fleste som leier areal har leiekontrakter som utløper i løpet av noen år. Blant melkeprodusentene i Troms er det en stor andel som ikke har oppgitt årstall for når

leiekontraktene avsluttes. Over halvparten av de som har oppgitt årstall for leiekontraktene, så utløper de i perioden 2016 – 2020. Det betyr at kontraktene må fornyes, eller brukeren på annen måte må skaffe seg det arealet de leier i dag. Tabell 6.4 viser at de aller fleste tror det vil være uproblematisk å fortsette å få leid tilstrekkelig med areal. En ganske stor andel på 16 prosent har utdypet hva de planlegger. Av dem er det ganske mange som vurderer å slutte med jordbruk, samt at det er mange som vil nydyrke en del.

Tabell 6.5: *Areal i alt og leid sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Dekar (daa).*

Antall dekar ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Gj.snitt	382,5	617,6	660,0	460,4
i alt (N)	(59)	(14)	(12)	(85)
Gj.snitt	192,1	294,6	415,0	243,7
leid (N)	(57)	(14)	(13)	(84)

Tabell 6.5 viser at den gjennomsnittlige melkeprodusenten disponerer 460 daa dyrka mark. De 99 prosentene som leier areal, leier i gjennomsnitt 244 daa. Variasjonen er stor mellom driftsmåtene, de med båsfjøs er minst og har nesten 400 daa og de leier 192 daa. Robotbrukene er størst og disponerer 660 daa i gjennomsnitt og de leier 415 daa.

Tabell 6.6: *Andelen som driver i samdrift sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Samdrift	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	1	7		2
Nei	99	93	100	98
	100	100	100	100
Totalt (N)	(69)	(14)	(15)	(98)

Tabell 6.6 viser at kun 2 prosent driver i et samdriftsfjøs.

Tabell 6.7: *Andelen som driver økologisk sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Økologisk	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	3			2
Nei	97	100	100	98
	100	100	100	100
Totalt (N)	(69)	(14)	(15)	(98)

Kun to prosent av produksjonsenhetene har økologisk melkeproduksjon (Tabell 6.7). I Troms er det kun økologisk produksjon i båsfjøs.

Tabell 6.8: *Hva melkeprodusenten planlegger å gjøre når kvoteleieperioden går ut sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva planlegger du å gjøre når leieperioden for kvote går ut?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Kjøpe tilsvarende kvote	33	33	56	43
Fortsette å leie	33		11	19
Annet	33	67	33	38
	100	100	100	100
Totalt (N)	(9)	(3)	(9)	(21)

I Troms er det mindre vanlig å leie kvote, mens det i de andre fylkene er rundt 35-40 prosent som leier kvote er det i Troms bare 22 prosent. Nesten halvparten av disse ønsker helst å kjøpe kvote når perioden går ut. Kun 19 prosent av de som leier melkekvote i dag, planlegger å fortsette å leie når avtaleperioden går ut. (Tabell 6.8).

6.3 Om melkeproduksjonen i dag

I årets undersøkelse var det med noen spørsmål i forhold til mosjonskravet. Mosjonskravet er nedfelt i §10 i Forskrift om hold av storfe og sier at all storfe (ikke okser eldre enn seks måneder) skal sikres muligheter for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8 uker. Tabell 6.9 viser at de aller fleste (97 prosent) oppfyller dette gjennom beiting.

Tabell 6.9: *Hvordan mosjonskravet oppfylles sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan oppfyller dere mosjonskravet til melkende kyr?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Beite	97	93	100	97
Annet	3	7		3
	100	100	100	100
Totalt (N)	(65)	(14)	(15)	(94)

85 prosent av melkeprodusentene mener det er enkelt å oppfylle mosjonskravet (Tabell 6.10). Driftsenheter med robotfjøs finner mosjonskravet litt mer plundrete enn de øvrige.

Tabell 6.10: *Vurdering av hvor enkelt det er å oppfylle mosjonskravet sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor enkelt er det, rent praktisk, å få oppfylt mosjonskravet på din gård?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
1 – Svært vanskelig				
2	1			1
3	1		7	2
4	9	21	20	13
5	22	14	20	21
6 - Svært enkelt	66	64	53	64
	100	100	100	100
Totalt (N)	(67)	(14)	(15)	(96)

Om lag halvparten av gårdene fôrer fram oksekalfene til slakt selv, mens noe færre selger dem som livkalf. I fjøs med løsdrift og melkestall selges halvparten av kalvene som livkalf. (Tabell 6.11).

Tabell 6.11: *Hva skjer med oksekalfene i dag sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva skjer med oksekalfene i dagens produksjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Selges som livkalf	45	50	33	44
Fôres opp og slaktes	49	43	53	49
Annet	6	7	13	7
	100	100	100	100
Totalt (N)	(67)	(14)	(15)	(96)

6.4 Dagens fjøs

Av de 98 som har svart på spørsmålet om hvordan melkeproduksjonen foregår, opplyser 69 stk (70 prosent) at de driver i båsfjøs. 14 prosent av alle har melkestall, mens 15 prosent har robot. I gjennomsnitt er båsfjøset satt opp i 1982, mens robotfjøset i gjennomsnitt er satt opp i 2011. De som har melkestall har i gjennomsnitt satt det opp i 2000. Også gjennomsnittlig melkemengde varierer mye mellom de ulike fjøstypene. I gjennomsnitt har båsfjøsene en kvote på om lag 140 tonn mens robotfjøsene i gjennomsnitt har en kvote på cirka 308 tonn. Fjøsene med melkestall har en kvote på 204 tonn. Selv om robotfjøsene kun utgjør 15 prosent av fjøsene i Troms så kommer nesten 27 prosent av melka i fylket fra disse fjøsene.

Melkeprodusentenes vurderinger av hvor lenge dagens driftsbygning vil være formålstjenlig viser at godt under halvparten av fjøsene vil være brukbare lenger enn ti år fram i tid (Tabell 6.12). Ikke uventet er det stor forskjell etter driftsformen: Så å si alle robotfjøsene har et langt tidsperspektiv, mens mindre enn et av tre båsfjøs vurderes som formålstjenlig lenger enn 10 år. Slik eier vurderer det vil 38 prosent av båsfjøsene ikke være formålstjenlig mer enn maks fem år fram i tid.

Tabell 6.12: *Hvor lenge er fjøset formålstjenlig sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mange år mener du det er tilfredsstillende og formålstjenlig å drive melkeproduksjonen i dagens driftsbygning?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	38	29		31
5-10 år	32	21	13	27
Over 10 år	30	50	87	42
	100	100	100	100
Totalt (N)	(66)	(14)	(15)	(95)

Av de som vurderer det slik at noe må gjøres med fjøset innen ti år (flest båsfjøs), vil 38 prosent bygge på og renovere og modernisere bygningen (Tabell 6.13). 25 prosent vil bygge nytt, mens 20 prosent svarer at det ikke er aktuelt å bygge nytt.

Tabell 6.13: *Hva vil skje med fjøset/produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Du har angitt at fjøset er tilfredsstillende i max 10 år. Hvilket av alternativene ser du som mest relevant?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Påbygging (inkluderer også renovering/modernisering)	35	57	50	38
Nybygg	26	14	50	25
Ikke aktuelt med fornying	22	14		20
Vet ikke	17	14		16
	100	100	100	100
Totalt (N)	(46)	(7)	(2)	(55)

Produsentene som må fornye innen ti år er spurt hva de da tenker å gjøre med oksekalvene. Over 70 prosent planlegger å føre opp oksekalvene (Tabell 6.14).

Tabell 6.14: *Hva vil skje med oksekalvene om 10 år sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Vil oksekalvene da selges som livkalv eller føres opp og så slaktes?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Planlegger å selge alle eller de fleste som livkalv	14	40		17
Planlegger å føre opp og slakte alle eller de fleste oksene	71	60	100	71
Vet ikke	11			9
Annet	4			3
	100	100	100	100
Totalt (N)	(28)	(5)	(2)	(35)

Mens det er investert i alle robotfjøsene etter 2000 og halvparten av løsdriftsfjøsene med melkestall siden 2000, svarer 84 prosent av produsentene med båsfjøs at de ikke har gjort investeringer på over en million kroner siden 2000 (Tabell 6.15). I alt 34 produsenter i Troms har foretatt større investeringer i driftsbygning de siste 15-16 årene.

Tabell 6.15: *Gjennomført større investering i driftsbygning etter 2000 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Har du gjennomført en investering på over 1 mill i driftsbygningen etter år 2000?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja	16	57	100	35
Nei	84	43		65
	100	100	100	100
Totalt (N)	(68)	(14)	(15)	(97)

De som har gjort investeringer på mer enn en million kroner etter 2000 ble bedt om å vurdere hvordan situasjonen ble i forhold til de forventningene og planene en hadde da en investerte (Tabell 6.16). Vi ba om vurderinger rundt en rekke forhold: Økonomi, arbeidsmengde, livskvalitet, gjeld/risiko, produksjon og transport.

Hovedmønsteret er at for de fleste produsentene og temaene ble situasjonen slik som de hadde forventet. Størst avvik fra forventningene er det når det gjelder livskvalitet og produksjonsmål, som for mange har blitt bedre enn forventet. Også økonomien og arbeidsmengden har blitt bedre enn forventet for noen. Blant produsenter med robotfjøs svarer hele 43 prosent at livskvaliteten har blitt bedre enn de forventet. I forhold til transport er det mange som angir at situasjonen er blitt dårligere enn forventet, blant de med robot er det hele 43 prosent som angir at situasjonen har blitt dårligere enn det de trodde.

Tabell 6.16: *Hvordan har virkeligheten blitt i forhold til planene sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan vil du si at «virkeligheten» har blitt i forhold til de planer og forventninger dere hadde knyttet til ...	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt	
	Båsfjøs	Lødriftsfjøs med melkestall	Lødriftsfjøs med robot		
det økonomiske resultatet	Bedre	10	38	8	16
	Omtrent som planlagt	90	50	69	71
	Dårligere		13	23	13
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(10)	(8)	(13)	(31)
arbeidsmengde	Bedre	20	13	29	22
	Omtrent som planlagt	70	75	43	59
	Dårligere	10	13	29	19
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(10)	(8)	(14)	(32)
livskvalitet	Bedre	20	14	43	29
	Omtrent som planlagt	70	86	43	61
	Dårligere	10		14	10
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(10)	(7)	(14)	(31)
gjeld-/risikonivå	Bedre	18	38	7	18
	Omtrent som planlagt	64	38	60	56
	Dårligere	18	25	33	26
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(11)	(8)	(15)	(34)
produksjonsmål	Bedre	20	25	29	25
	Omtrent som planlagt	70	63	57	63
	Dårligere	10	13	14	13
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(10)	(8)	(14)	(32)
transport av fôr og husdyrgjødsel	Bedre	10	13		6
	Omtrent som planlagt	90	75	57	72
	Dårligere		13	43	22
		100	100	100	100
Totalt	(N)	(10)	(8)	(14)	(32)

For de som har gjort større investeringer siden 2000, har det i et av fire tilfeller dukket opp behov for andre investeringer som man ikke forutså (Tabell 6.17).

Tabell 6.17: Behov for andre investeringer sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har det dukket opp behov for andre (større) investeringer etter at driftsbygningen ble bygd/modernisert som dere ikke forutså?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Nei	82	88	67	76
Ja	18	13	33	24
	100	100	100	100
Totalt (N)	(11)	(8)	(15)	(34)

6.5 Planer for båsfjøset

Blant de 69 melkeprodusentene i Troms som har båsfjøs, planlegger 39 prosent å avvikle melkeproduksjonen når båsfjøs for melkekyr blir forbudt i 2024 (Tabell 6.18). Kravet er blitt utsatt til 2034 etter forhandlinger mellom Staten og bondeorganisasjonene. 54 prosent svarer at de enten tenker å bygge om/bygge på eksisterende bygning, eller bygge nytt. Når det gjelder ens egen situasjon etter at en har avvilet melkeproduksjonen (Tabell 6.19), så planlegger 38 prosent pensjon, 13 prosent storfekjøttproduksjon og 50 prosent en annen type produksjon.

Tabell 6.18: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva ser dere i dag som det mest realistiske alternativet for melkeproduksjonen i 2024.	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Ombygging/påbygging av eksisterende driftsbygning	30		30
Nybygging	24		24
Avvikle melkeproduksjon	39		39
Annet	7		7
	100		100
Totalt (N)	(67)		(67)

Tabell 6.19: Hva vil du gjøre med båsfjøset etter 2024 sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Hva planlegger du å gjøre da?	Melkeproduksjonen foregår i et?		Totalt
	Båsfjøs		
Pensjon	38		38
Ammeku/storfekjøtt	13		13
Annen produksjon	50		50
	100		100
Totalt (N)	(24)		(24)

6.6 Yrkesvalg og generasjonsskifte

Over 70 prosent av melkeprodusenter i Troms ville valgt samme yrke på nytt om de fikk sjansen (Tabell 6.20). Litt overraskende er denne andelen lavest blant de med robot, i de andre fylkene er dette motsatt. Få ville blitt bonde med en annen produksjon.

Tabell 6.20: Yrkesvalg sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Dersom du hadde hatt muligheten til å gjøre ditt yrkesvalg på nytt, ville du da:	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Blitt bonde og melkeprodusent	74	79	53	71
Blitt bonde, men drevet en annen produksjon			7	1
Valgt et annet yrke	15	14	13	15
Vet ikke	11	7	27	13
	100	100	100	100
Totalt (N)	(65)	(14)	(15)	(94)

Om lag en av fire produsenter har fått avklart at neste generasjon ønsker å ta over og drive gården. Halvparten har ikke tatt opp dette spørsmålet (Tabell 6.21).

Tabell 6.21: Rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.

Har du/dere avklart rekrutteringssituasjonen med neste generasjon?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ikke relevant problemstilling	22	29	13	22
Avklaring har blitt gjort og neste generasjon ønsker å overta	20	29	40	25
Avklaring har blitt gjort og gården vil selges ut av nærmeste familie	3	14		4
Spørsmålet er uavklart/ikke tatt opp	55	29	47	49
	100	100	100	100
Totalt (N)	(64)	(14)	(15)	(93)

Spørsmål rundt temaet generasjonsskifte drøftes åpent ved 45 prosent av driftsenhetene, og spesielt hos produsenter med melkestall er dette vanlig. (Tabell 6.22).

Tabell 6.22: *Diskusjon rundt rekrutteringssituasjon sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor mye er generasjonsskifte og framtidig drift av eiendommen drøftet internt i familien?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Vi snakker helt åpent om dette	42	64	40	45
Vi har snakket litt om dette	20	14	33	21
Temaet er bare litt berørt	17		27	16
Ikke relevant	22	21		18
	100	100	100	100
Totalt (N)	(65)	(14)	(15)	(94)

For de 23 produsentene som svarer at avklaring om generasjonsskifte er gjort, er det betydelig variasjon i tidsperspektivet, men for halvparten er det aktuelt med generasjonsskifte i løpet av 5 år (Tabell 6.23).

Tabell 6.23: *Når er det aktuelt for neste generasjon å ta over sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvor lenge er det til det er aktuelt for neste generasjon å ta over?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
0-5 år	46	50	50	48
5-10 år	46	50	33	43
Over 10 år	8		17	9
	100	100	100	100
Totalt (N)	(13)	(4)	(6)	(23)

6.7 Planer for produksjonen

Tabell 6.24 viser at 45 prosent av melkeprodusentene i Troms ønsker å øke melkeproduksjonen sin mens 24 prosent vil fortsette som før. Det er klart høyere andel produsenter med ambisjoner om å øke produksjonen blant robotfjøsene enn de øvrige produsentene. Få svarer at de vil redusere produksjonen, men til sammen 30 prosent svarer at de vil avvikle eller at de ikke vet hva som vil skje med produksjonen i løpet av 5-10 år.

Tabell 6.24: *Framtidsplanene for bruket sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Framtidsplaner for bruket. Har du konkrete planer for å øke melkeproduksjonen på bruket innenfor en tidsramme på 5-10 år?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ja, jeg vil øke melkeproduksjonen	40	50	60	45
Vil fortsette med samme produksjon som nå	22	21	33	24
Nei, men jeg vil forsøke å etablere annen produksjonen	1			1
Nei, melkeproduksjonen blir redusert	1			1
Nei, melkeproduksjonen blir avviklet	16	7		13
Vet ikke	18	21	7	17
	100	100	100	100
Totalt (N)	(67)	(14)	(15)	(96)

De som ønsker å øke produksjonen oppgir først og fremst økning av inntektsgrunnlaget som grunn (Tabell 6.25). En stor gruppe av de som ikke har melkerobot oppgir også at ønsket om å effektivisere produksjonen er en grunn, og blant eierne av båsfjøs oppgir 56 prosent at driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevet.

Tabell 6.25: *Årsaker til at produksjonen ønskes økt sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent. Her kunne det velges flere alternativer, slik at kolonnene ikke summerer seg til 100 prosent.*

Viktigste grunnen til å øke produksjonen	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Ønsker å øke inntektsgrunnlaget	74	71	89	77
Ønsker mer arbeid knyttet til bruket	15	14	22	16
Ønsker å skape en mer interessant arbeidsplass	22	29	11	21
Driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevet	56	14		37
Ønsker å effektivisere produksjonen (f.eks. mer teknologi)	52	71	11	47

Produsentene fordeler seg i to grupper når det gjelder hvordan de vil øke produksjonen: De med robot vil alle øke produksjonen innenfor dagens driftsbygning, mens de med båsfjøs og melkestall vil utvide/bygge nytt. (Tabell 6.26).

Tabell 6.26: *Hvordan planlegger du å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hvordan planlegger du å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Utvide melkeproduksjonen innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk	15	14	100	33
Bygge ut/modernisere driftsbygning og utvide melkeproduksjonen på eget bruk	85	86		67
	100	100	100	100
Totalt (N)	(27)	(7)	(9)	(43)

Den største utfordringen de som ønsker å øke produksjonen ser, er tilgangen til og prisen på tilleggsjord. Tilgang på kvote og frykt for dårlig lønnsomhet oppleves som utfordrende av litt færre (Tabell 6.27). Dette antyder at kvotesituasjonen i Troms er mindre utfordrende enn i de andre fylkene.

Tabell 6.27: *Hva er den største utfordringen for å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ønsker å øke produksjonen. Prosent.*

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	26	29		21
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	26	14	56	30
Tilgang/pris på melkekvote	26	29	33	28
Lite og tynt produsentmiljø	4			2
Ingen samarbeidspartnere		14		2
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	4			2
Annet	15	14	11	14
	100	100	100	100
Totalt (N)	(27)	(7)	(9)	(43)

De som ønsker å øke produksjonen er også spurt om hva de ser for seg som optimal melkemengde på bruket om 10 år. Variasjonen på dette åpne spørsmålet er stort, men det er enkelte som kan tenke seg nærmere 1 mill l i kvote. De som ønsker å øke produksjonen ønsker i gjennomsnitt en kvote på 355 tonn. Dersom en tar med de som ønsker å fortsette med samme produksjon vil gjennomsnittlig «ønskekvote» for alle bli på 280 tonn. Det er 65 prosent av de som har svart på undersøkelsen som vil fortsette med samme eller øke produksjonen.

Blant de 14 produsentene som svarer «vet ikke» på spørsmålet om hvilke planer de har for produksjonen, oppgis manglende arbeidskapasitet som største utfordring for 36 prosent (Tabell 6.28).

Tabell 6.28: Hva er den største utfordringen med å øke produksjonen, sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Blant de som ikke vet om de vil øke eller redusere produksjonen. Prosent.

Hva ser du som den største utfordringen med å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet etter investeringen	10	33		14
Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord	20	33		21
Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon	30	33	100	36
Annet	40			29
	100	100	100	100
Totalt (N)	(10)	(3)	(1)	(14)

De 37 som svarer at de ikke har planer om å øke melkeproduksjonen er også bedt om å oppgi hvilke utfordringer de ser. Svarene fordeler seg jevnt ut over mange alternativer, men spørsmål knyttet til økonomi nevnes av mange og en av fem svarer at de har nok arbeid i dagens driftsopplegg (Tabell 6.29).

Tabell 6.29: *Hvorfor ønsker du ikke å øke produksjonen sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Prosent.*

Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ønsker å øke melkeproduksjonen?	Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
	Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
For dårlig lønnsomhet til å investere	18		20	16
Har et godt og oppdatert driftsapparat	11	25		11
Har nok arbeid i dagens driftsopplegg	7	50	60	19
Planlegger å avvikle melkeproduksjon	18			14
Er fornøyd med dagens situasjon	4		20	5
Usikkerhet i forhold til økonomien i landbruket i framtida	21	25		19
Annet, angi	21			16
	100	100	100	100
Totalt (N)	(28)	(4)	(5)	(37)

6.8 Kunnskapsleverandører i melkeproduksjonen

Tine rådgiving og andre produsenter rangeres som de viktigste leverandørene av kunnskap til melkeprodusentene i Troms (Tabell 6.30). Her er det liten variasjon etter driftsform. Nettforum og facebook er ikke noen sentral kunnskapsleverandør til melkeprodusenter i Troms.

Tabell 6.30: Viktigheten av ulike informasjonskanaler sammenlignet med hvordan melkeproduksjonen foregår. Gjennomsnittsverdi på skala fra 1 (svært lite viktig) til 6 (svært viktig).

		Melkeproduksjonen foregår i et?			Totalt
		Båsfjøs	Løsdriftsfjøs med melkestall	Løsdriftsfjøs med robot	
Norsk Landbruksrådgiving	Gj.snitt	2,9	3,5	2,7	3,0
	(N)	(61)	(13)	(14)	(88)
Tine rådgivning	Gj.snitt	3,8	4,1	4,0	3,9
	(N)	(64)	(14)	(14)	(92)
Nortura	Gj.snitt	3,1	3,7	3,5	3,3
	(N)	(61)	(14)	(14)	(89)
Såvare-/maskinleverandør	Gj.snitt	2,5	2,8	3,1	2,6
	(N)	(61)	(13)	(14)	(88)
Nettforum, facebook etc	Gj.snitt	2,2	2,0	2,3	2,2
	(N)	(60)	(12)	(14)	(86)
Regnskapsfører/øko nomirådgiver	Gj.snitt	3,4	3,5	4,1	3,5
	(N)	(61)	(13)	(14)	(88)
Kollegaer/andre produsenter	Gj.snitt	3,8	4,0	4,5	3,9
	(N)	(61)	(13)	(14)	(88)
Fagblad og tidsskrifter	Gj.snitt	3,4	3,3	3,6	3,4
	(N)	(61)	(13)	(14)	(88)
Informasjon fra nettsider	Gj.snitt	3,2	3,0	3,1	3,1
	(N)	(60)	(13)	(14)	(87)
Kommunal landbruksforvaltning	Gj.snitt	3,1	3,6	3,4	3,2
	(N)	(62)	(14)	(14)	(90)

7. DRØFTING

I denne rapporten vil det ikke bli gjennomført noen drøfting av funnene i normal forstand, til det er rammen for knapp. Men vi har sett på hva vi kan forvente av framtidig melkeproduksjon dersom en tar utgangspunkt i de svarene melkeprodusentene har gitt i denne undersøkelsen.

7.1 Framtidig melkeproduksjon

Hvordan vil det gå med melkeproduksjonen i disse fire fylkene dersom en tar utgangspunkt i de svarene de selv har gitt i denne undersøkelsen?

Vi vil foreta noen beregninger for å anslå hvor mange melkeprodusenter det vil være i de ulike fylkene om 10 år og hva den totale melkemengden vil være.

Tabell 7.1: Gjennomsnittlig kvote blant melkeprodusentene i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.

		Gjennomsnittlig kvote i 2015	Antall	Sum kvote
Svar	Møre og Romsdal	220 102	334	73 mill
	Sør-Trøndelag	211 364	363	77 mill
	Nord-Trøndelag	226 004	465	105 mill
	Troms	181 811	102	18 mill
	Total	216 674	1 264	274 mill
Ikke svar	Møre og Romsdal	181 576	438	79 mill
	Sør-Trøndelag	185 388	457	85 mill
	Nord-Trøndelag	198 432	353	70 mill
	Troms	158 688	104	16 mill
	Total	185 505	1 352	251 mill
Total	Møre og Romsdal	198 244	772	153 mill
	Sør-Trøndelag	196 887	820	161 mill
	Nord-Trøndelag	214 106	818	175 mill
	Troms	170 137	206	35 mill
	Total	200 565	2 616	525 mill

Tabell 7.1. viser at de som har besvart undersøkelsen har en kvote som er mellom 14 og 21 prosent større enn de som ikke har svart. I gjennomsnitt for alle fire fylkene er kvoten 17 prosent større. Dette kan indikere at den totale produksjonen blir litt lavere enn det vi kommer fram til ettersom vi tar utgangspunkt i de svar som har kommet inn.

Tabell 7.2: *Andelen som ønsker å fortsette med samme eller øke produksjonen i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.*

	Antall svar	Antall som ønsker å fortsette som melkeprodusent	Andel som ønsker å fortsette
Møre og Romsdal	334	241	72,2 %
Sør-Trøndelag	363	276	76,0 %
I alt Nord-Trøndelag	465	336	72,3 %
Troms	102	66	64,7 %
Total	1 264	919	72,7 %

Tabellen over viser at det mellom 65 og 76 prosent av de produsentene som besvarte undersøkelsen som ønsker å øke eller å fortsette med samme produksjon som nå. I gjennomsnitt for alle fire fylkene er det 73 prosent som vil fortsette å være melkeprodusent om 10 år.

Tabell 7.3: *Antall melkeprodusenter om 10 år i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.*

	Antall melkeprodusenter i alt i dag	Andel som ønsker å fortsette	Antall melkeprodusenter om 10 år
Møre og Romsdal	772	72,2 %	557
Sør-Trøndelag	820	76,0 %	623
I alt Nord-Trøndelag	818	72,3 %	591
Troms	206	64,7 %	133
Total	2 616	72,7 %	1 902

Tabellen over viser at det vil være rundt 600 melkeprodusenter i hver av fylkene Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og i Nord-Trøndelag, mens det i Troms vil være ca 130. Dette vil altså være en avgang på under 30 prosent. Dersom en tar utgangspunkt i avgang i perioden 2005 – 2014 (tall fra SSB) så varierer den mellom 40 prosent (Troms) til 47 prosent (Møre og Romsdal), i gjennomsnitt har 45 prosent av melkeprodusentene sluttet i løpet av denne 10 årsperioden.

Dersom en tar utgangspunkt i de «ønskekvalitetene» de selv har oppgitt og multipliserer med antall produsenter, kommer vi fram til den totale melkeproduksjonen i disse fire fylkene.

Tabell 7.4: Total kvote om 10 år i Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Troms.

	Antall melkeprodusenter om 10 år	Gjennomsnittlig «ønskekvote»	Total kvote	Total kvote i prosent av kvoten i 2015.	
	Møre og Romsdal	557	308 364	172 mill	112 %
	Sør-Trøndelag	623	313 875	196 mill	121 %
I alt	Nord-Trøndelag	591	319 351	189 mill	108 %
	Troms	133	282 118	38 mill	107 %
	Total	1 902	312 215	594 mill	113 %

Tabell 7.4 viser at dersom forutsetningene holder mål vil det bli en økning i melkeproduksjonen i alle de fire fylkene på om lag 10 prosent. Økningen vil bli størst i Sør-Trøndelag og minst i Nord-Trøndelag og Troms.

Dette er veldig optimistisk og det er spesielt tre forhold som gjør at den totale produksjonen mest sannsynlig vil bli mindre enn dette. For det første har dem som ikke har svart på undersøkelsen i gjennomsnitt mindre kvote enn de som har svart. Deretter har avgangen de siste årene vært større enn det vi kommer fram til. Til sist er det kanskje grunn til å tro at de som ikke har svart på denne undersøkelsen i gjennomsnitt er mindre interessert enn de som har svart og det vil kanskje føre til at avgangen blir større enn det vi estimerer.

Vedlegg 1: Spørreskjema – melkeundersøkelsen 2016

1. Melkeundersøkelse

Landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Sør-, Nord-Trøndelag, Møre og Romsdal og Troms ønsker mer informasjon om gårdbrukere som driver med melkeproduksjon. Sendes ut til alle foretakene som driver med melkeproduksjon. Trøndelag forskning og utvikling as bistår Fylkesmannen med undersøkelsen. Det er hentet enkelte opplysninger fra søknaden om produksjonstilskudd slik at dere ikke trenger å svare på forhold som vi alt vet.

2. Dyrka jord (Samdrifter angir totalt areal som disponeres i samdrifta)

Dersom du leier og har flere avtaler angir du årstallet den viktigste avtalen går ut.

	I alt	Herav leid	Årstall evt. leiekontrakt utløper
Antall dekar i alt	_____	_____	_____
Antall dekar grovfor	_____	_____	_____

3. Hva planlegger du å gjøre når jordleieperioden går ut?

(Oppgi kun ett svar)

- Kjøpe tilsvarende areal
- Forsette å leie
- Annet, angi hva du planlegger å gjøre

-----

4. Kvote (Samdrifter angir total kvote i samdrifta)

Dersom du leier og har flere avtaler angir du årstallet den viktigste avtalen går ut.

	I alt	Herav leid	Årstall evt. leiekontrakt utløper
Kvote i alt	_____	_____	_____

5. Spm. kun til de som leier kvote. Hva planlegger du å gjøre når leieperioden for kvote går ut?

(Oppgi kun ett svar)

- Kjøpe tilsvarende kvote
- Forsette å leie
- Annet, angi hva du planlegger å gjøre

-----

6. Hvordan er markedet for leiejord? (Bl.a. om hvor lett det er å få leid god jord til en akseptabel pris)

-----

7. Hvem er (Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)

	Kvinne	Mann	I fellesskap
Eier av driftsenheten	☐	☐	☐
Hoveddriver	☐	☐	☐

8. Når er du/dere født

Angi årstall

Hovedutøver _____
evt. ektefelle/samboer _____

9. Angi årstallet driftsbygningen hvor melkeproduksjon foregår i er bygd eller betydelig modernisert? (I tilfelle bygningen er betydelig modernisert angir du året når bygningen sist ble modernisert) (Oppgi verdi)

-----

10. Melkeproduksjonen foregår i et? (Oppgi kun ett svar)

- Båsfjøs
- Løsdriftsfjøs med melkestall
- Løsdriftsfjøs med robot

11. Hvordan oppfyller dere mosjonskravet til melkende kyr? (Oppgi kun ett svar)

- Beite
- Lufftegård
- Har fritak

Annet, angi hvordan dere gjør det

**12. Hvor enkelt er det, rent praktisk, å få oppfylt mosjonskravet på din gård?
(Angi på skalane fra 1 - Svært vanskelig til 6 -Svært enkelt) (Oppgi kun ett svar)**

1 - Svært vanskelig	2	3	4	5	6 - Svært enkelt	Vet ikke/ikke relevant
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

13. Du har angitt at det er vanskelig å oppfylle mosjonskravet. Hva er det som gjør det vanskelig?

-----

14. Hva skjer med oksekalvene i dagens produksjon? (Oppgi kun ett svar)

- Selges som livkalv
- Fores opp og slaktes

Annet, angi hva (Dersom dere forer opp en del og selger resten kan du angi andelen som fores opp og slaktes)

-----

15. Ut fra din vurdering, hvor langt fram i tid mener du det er tilfredsstillende og formålstjenlig å drive melkeproduksjonen i dagens driftsbygning? (Oppgi kun ett svar)

- 0-5 år
- 5-10 år
- Over 10 år

16. Du har angitt at fjøset er tilfredsstillende i max 10 år. Hvilket av alternativene ser du som mest relevant? (Oppgi kun ett svar)

- Renovering/modernisering (er innenfor dagens vegger)
- Påbygging (inkluderer også renovering/modernisering)
- Nybygg
- Ikke aktuelt med fornying
- Vet ikke

17. Vil oksekalvene da selges som livkalv eller fores opp og så slaktes? (Oppgi kun ett svar)

- Planlegger å selge alle eller de fleste som livkalv
- Planlegger å fore opp og slakte alle eller de fleste oksene
- Vet ikke

Annet, angi hva (Dersom dere planlegger å fore opp en del og selge resten kan du angi andelen som fores opp og slaktes)

**18. Har du gjennomført en investering på over 1 mill i driftsbygningen etter år 2000?
(Oppgi kun ett svar)**

- Ja
- Nei - Gå til 22

19. Hvor stor var investeringen knyttet til driftsbygningen? (Ca beløp i mill kr) (Oppgi verdi)

-----

20. Nå har det gått litt tid siden dere investerte.

Hvordan vil du si at "virkeligheten" har vært i forhold til de planer og forventninger dere hadde?
Svar hvordan det har blitt knyttet til forholdene under. (Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)

	Bedre	Omtrent som planlagt	Dårligere	Vet ikke/ikke relevant
- i forhold til det økonomiske resultatet	☐	☐	☐	☐
- i forhold til arbeidsmengde	☐	☐	☐	☐
- i forhold til livskvalitet	☐	☐	☐	☐

- i forhold til gjeld-/risikonivå	☐	☐	☐	☐
- i forhold til produksjonsmål	☐	☐	☐	☐
- i forhold til omfanget av transport av for og husdyrgjødsel	☐	☐	☐	☐
- andre forhold som ikke har blitt som forventet, skriv hva som har blitt annerledes
-

21. Har det dukket opp behov for andre (større) investeringer etter at driftsbygningen ble bygd/modernisert som dere ikke forutså?(Oppgi kun ett svar)

Nei

Ja, angi størrelse og hvilken investering

-----

22. Ut fra dagens regler vil dere måtte gjøre om deres båsfjøs innen 1/1-2024. Hva ser dere i dag som det mest realistiske alternativet for melkeproduksjonen i 2024. (Oppgi kun ett svar)

- Ombygging/påbygging av eksisterende driftsbygning
- Nybygging
- Avvikle melkeproduksjon

Annet, angi hva dere planlegger å gjøre

-----

23. Du planlegger å avvikle melkeproduksjonen.

Hva planlegger du å gjøre da? (Oppgi kun ett svar)

- Pensjon
- Ammeku/storfekjøtt

Annen produksjon, angi hva

-----

24. Dersom du hadde hatt muligheten til å gjøre ditt yrkesvalg på nytt, ville du da:

- Blitt bonde og melkeprodusent
- Blitt bonde, men drevet en annen produksjon
- Valgt et annet yrke
- Vet ikke

25. Har du/dere avklart rekrutteringssituasjonen i forhold til neste generasjon?

- Ikke relevant problemstilling
- Avklaring har blitt gjort og neste generasjon ønsker å overta
- Avklaring har blitt gjort og gården vil selges ut av nærmeste familie
- Spørsmålet er uavklart/ikke tatt opp

26. Hvor mye er generasjonsskifte og framtidig drift av eiendommen drøftet internt i familien?

- Vi snakker helt åpent om dette
- Vi har snakket litt om dette
- Temaet er bare litt berørt
- Dette er det vanskelig å ta opp
- Ikke relevant

27. Hvor lenge er det til det er aktuelt for neste generasjon å ta over?

- 0-5 år
- 5-10 år
- Over 10 år

28. Framtidsplaner for bruket.

Har du konkrete planer for å øke melkeproduksjonen på bruket innenfor en tidsramme på 5-10 år?

- Ja, jeg vil øke melkeproduksjonen
- Vil fortsette med samme produksjon som nå
- Nei, men jeg vil forsøke å etablere annen produksjonen
- Nei, melkeproduksjonen blir redusert
- Nei, melkeproduksjonen blir avviklet
- Vet ikke

29. Hvor stor kvote ser du som ønskelig/optimalt (om 10 år)

30. Hvorfor ønsker du å øke melkeproduksjonen?

(Kan angi flere grunner)(Oppgi gjerne flere svar)

- Ønsker å øke inntektsgrunnlaget
- Ønsker mer arbeid knyttet til bruket
- Ønsker å skape en mer interessant arbeidsplass
- Driftsapparatet er nedslitt og fornying er påkrevd
- Ønsker å effektivisere produksjonen (f.eks. mer teknologi)

Annet, angi:

31. Hvordan planlegger du å øke melkeproduksjonen?

(Oppgi kun ett svar)

- Utvide melkeproduksjonen innenfor dagens driftsbygninger på eget bruk
- Bygge ut/modernisere driftsbygning og utvide melkeproduksjonen på eget bruk
- Inngå i samarbeid/samdrift om melkeproduksjon

32. Hva ser du som den største utfordringen i forhold til å øke melkeproduksjonen?

(Oppgi kun ett svar)

- For dårlig lønnsomhet etter investeringen
- Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord
- Tilgang/pris på melkekvote
- Lite og tynt produsentmiljø
- Ingen samarbeidspartnere
- Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon

Annet, angi:

33. Du er usikker på hva du skal gjøre i forhold til melkeproduksjon framover. Hva ser du som den største utfordringen i forhold til å øke melkeproduksjonen?

- For dårlig lønnsomhet etter investeringen
- Tilgang/pris på leiejord eller tilleggsjord
- Tilgang/pris på melkekvote
- Lite og tynt produsentmiljø
- Ingen samarbeidspartnere
- Har ikke arbeidskapasitet til større produksjon

Annet, angi:

34. Hva er den viktigste grunnen til at du ikke ønsker å øke melkeproduksjonen?

- For dårlig lønnsomhet til å investere
- Har et godt og oppdatert driftsapparat
- Har nok arbeid i dagens driftsopplegg
- Ønsker heller å trappe ned enn å øke produksjonen
- Planlegger å avvikle melkeproduksjon
- Er fornøyd med dagens situasjon
- Gode muligheter for arbeid utenfor landbruket
- Usikkerhet i forhold til økonomien i landbruket i framtida

Annet, angi

-----
35. For å gjøre riktige valg som bedriftsleder og melkeprodusent, hvor viktig er følgende kunnskapsleverandører og nettverk for deg? (Oppgi kun ett svar pr. spørsmål)

	1 - Lite viktig	2	3	4	5 Meget viktig	Vet ikke/ ikke relev.
Norsk Landbruksrådgiving	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tine rådgivning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nortura	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Såvare-/maskinleverandør	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nettforum, facebook etc	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regnskapsfører/økonomirådgiver	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollegaer/andre produsenter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fagblad og tidsskrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informasjon fra nettsider	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal landbruksforvaltning	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Takk for at du tok deg tid til å svare!